

Sądy dostępne przez Internet

Lekcje z Polski i 12 krajów świata

red. Bartosz Pilitowski i Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Fundacja Court Watch Polska | Toruń 2020

Sądy dostępne przez Internet. Lekcje z Polski i 12 krajów świata

Raport pod redakcją Bartosza Pilitowskiego i Bogny Kociołowicz-Wiśniewskiej

Autorzy rozdziałów:

Bartosz Pilitowski i Bogna Kociołowicz-Wiśniewska: Najważniejsze wnioski i Wprowadzenie

Zofia Branicka: Kanada, Stany Zjednoczone, Irlandia i Wielka Brytania

Krzysztof Kumor: Hiszpania, Holandia, Niemcy, Austria

Bogna Kociołowicz-Wiśniewska: Estonia, Rosja, Chiny i Indonezja

Bartosz Pilitowski: Polska

Raport sfinansowany przez Narodowy Instytut Wolności-Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030.

© Fundacja Court Watch Polska, Toruń 2020

Spis treści

Najważniejsze wnioski	3
Wprowadzenie.....	6
Kanada	9
Stany Zjednoczone	18
Irlandia	29
Wielka Brytania	34
Hiszpania	44
Holandia	51
Austria.....	57
Niemcy	62
Estonia.....	69
Rosja	73
Chiny	76
Indonezja	82
Polska	86
O Fundacji Court Watch Polska	94

Bartosz Pilitowski, Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Najważniejsze wnioski

Projektując system informatyczny wymiaru sprawiedliwości należy mieć na uwadze, aby funkcjonował on kompleksowo, pozwalając na dokonanie wszystkich formalności od założenia sprawy po uzyskanie uzasadnienia wyroku. Wzorem hiszpańskiego systemu Lexnet czy posiadających długą tradycję rozwiązań wprowadzonych w Austrii, powinien on umożliwiać wszechstronną komunikację pomiędzy stronami, sądem i pełnomocnikami, a także zawiadamiać o biegu terminów procesowych i wysyłać wezwania, które generowane automatycznie nie wymagałyby zaangażowania sekretariatu sądu. Istniejące w Polsce Portale Informacyjne sądów powszechnych mogą spełniać taką rolę. Obecnie ich potencjał wydaje się nie w pełni wykorzystany.

Jedną z koniecznych funkcjonalności systemu powinna być obsługa zdigitalizowanych akt, wprowadzona na szeroką skalę np. w Kanadzie, pozwalająca zminimalizować czas, koszty i niewygody związane z operowaniem aktami w tradycyjnej formie. W Polsce takie rozwiązanie wdrożone zostało z powodzeniem w sądach administracyjnych. Projektując system obsługi akt, oprócz uwzględnienia oczywistych kwestii bezpieczeństwa, ważne jest umożliwienie stronom i pełnomocnikom śledzenia historii zmian w dokumentacji. Dopóki komputery nie będą urządzeniami powszechnego użytku, należy zadbać o stworzenie stosownej infrastruktury. Powinien powstać jeden wspólny i centralny system, wypracowany dzięki współpracy wszystkich sądów. W ten sposób strony, które nie mają prywatnego dostępu do komputerów, mogłyby zapoznać się z aktami na komputerze w dowolnym sądzie.

Przytoczone w niniejszym opracowaniu przykłady z Estonii wskazują, że kompletna cyfryzacja systemu osiąga najlepsze rezultaty, gdy system tworzony jest od podstaw w sposób umożliwiający jego dalszą obsługę za pomocą nowoczesnych technologii, niż gdy próbujemy dokonać digitalizacji systemu już funkcjonującego. Wtedy bowiem zmuszeni

jesteśmy stworzyć równoległy obieg danych i dokumentów, który zamiast usprawniać pracę i procedury, utrudnia je.

Szczególnie wartymi odnotowania są rozwiązania, które przyczyniają się do zachowania jawnego charakteru rozpraw sądowych. Zastosowano je w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, gdzie zdarza się, że rozprawy transmitowane są na żywo nawet przez ogólnodostępny serwis YouTube. Możemy pochwalić się rodzimym przykładem podobnych działań – kanałem YouTube Wydziału Gospodarczego Sądu Rejonowego w Nowym Sączu – na którym z inicjatywy sędziego Bartosza Łopalewskiego publikowano filmy zawierające ogłoszenia wyroku, aby zapewnić ich publiczny charakter w czasie zamknięcia sądów z powodu pandemii. Docelowo publiczność powinna mieć jednak możliwość przysłuchiwaniu się przebiegowi całego postępowania. Wzorem może być tu kompleksowa procedura udziału publiczności w posiedzeniach on-line wdrożona w Sądzie Rejonowym dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi.

Rozpatrując kontrowersje dotyczące rozwiązań technologicznych wdrożonych w sądach na całym świecie – szczególnie tych, których wprowadzenie wymusiła pandemia COVID-19 – nie sposób nie zwrócić uwagi, iż przy odrobinie nieostrożności narzędzia mające służyć zwiększeniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości, w praktyce zadziałają odwrotnie. Jak zauważyliśmy, niezależnie od szerokości geograficznej najpopularniejsze jest prowadzenie rozpraw przy wykorzystaniu wideokonferencji. Jedną z wątpliwości, która nasuwa się przy okazji tego rozwiązania jest trudność w ocenie niezależności i wiarygodności świadka. Do tego należy dodać wnioski z badań, które wskazują, że formuła wideokonferencji, nie przekłada się pozytywnie na wzajemne zaufanie jej uczestników.

Pouczający jest także przykład rosyjski, gdzie pojawił się projekt ustawy *de facto* obciążający negatywnymi konsekwencjami procesowymi stronę, która doświadczyła problemów technicznych w czasie łączenia się z sądem. Stwarza to ryzyko ograniczenia prawa do sądu.

Zdarza się także, że innowacje technologiczne, służące w teorii zwiększeniu efektywności wymiaru sprawiedliwości, w praktyce mogą stanowić zagrożenie dla realizacji prawa do

sprawiedliwego procesu. Nie trzeba w tym miejscu sięgać do tak odległych (geograficznie i technologicznie) rozwiązań, jak wykorzystanie algorytmów wspomagających decyzje amerykańskich czy chińskich sędziów. Także sukces rodzimej innowacji w postaci elektronicznego postępowania upominawczego był okupiony większą liczbą uznanych pozwów, których zasadność była wątpliwa. Projektując nowe instytucje należy pamiętać, że mogą wywołać także niezamierzone konsekwencje oraz być używane niezgodnie z ich przeznaczeniem. Nie powinno to zniechęcać do wdrażania w wymiarze sprawiedliwości innowacji technicznych i upraszczania procedur. Powinno raczej zachęcać do angażowania odpowiednich środków ostrożności na etapie planowania i analizy rozwiązań nie tylko z perspektywy prawnej, ale także ekonomicznej i społecznej.

Najważniejszym z wniosków, który nasuwa się po dokonaniu przeglądu innowacji technologicznych w wymiarze sprawiedliwości na świecie jest zatem odpowiednie ustalenie priorytetów, aby nie stracić z oczu docelowych odbiorców, którym te nowoczesne rozwiązania mają służyć – każdego obywatela i całego społeczeństwa.

Bartosz Pilitowski, Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Wprowadzenie

Stwierdzenie, że Internet stał się na tyle wszechobecny, że aż niezauważalny, wydaje się obecnie truizmem. Zakres usług dostępnych za pomocą komputera czy telefonu (całkiem niedawno służącego jedynie do wykonywania połączeń i pisania wiadomości tekstowych), stale się poszerza. W mniej zawrotnym tempie, choć konsekwentnie, postępuje informatyzacja instytucji publicznych, w tym wymiaru sprawiedliwości.

Pandemia COVID-19 i związane z nią ograniczenia w zakresie gromadzenia się i przemieszczania rzuciła wyzwanie stosowanym dotychczas rozwiązaniom informatycznych. Zweryfikowała też stopień wyposażenia sądów w narzędzia służące prowadzeniu wideokonferencji oraz poziom kompetencji technicznych koniecznych do obsługi urządzeń i aplikacji. Oprócz problemów praktycznych uwidoczniły się także kontrowersje prawne, występujące chociażby między zapisaną w Konstytucji RP zasadą jawności postępowania sądowego a zarządzeniami wielu prezesów sądów, które ograniczyły wstęp na jawne rozprawy i posiedzenia do osób wezwanych i zawiadomionych, z pominięciem publiczności i mediów.

Z tego względu zdecydowaliśmy się dokonać przeglądu innowacji technologicznych w obszarze wymiaru sprawiedliwości, które wprowadzono nie tylko w Europie, ale i reszcie globu. Kolejność omówienia tych rozwiązań wyznaczona została poprzez kryterium geograficzne – najpierw przyjrzymy się krajom anglosaskim położonym na półkuli zachodniej (Kanada, Stany Zjednoczone), aby następnie przesunąć się w kierunku wschodnim, przyglądając się kolejno przykładom pochodzącym z Irlandii, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Holandii, Austrii, Niemiec, Estonii i Rosji, kończąc na Chinach i Indonezji. Dodatkowo opisaliśmy także polskie doświadczenia z wykorzystaniem Internetu w wymiarze sprawiedliwości. Tak szerokie spektrum posłużyć ma zarówno jako ilustracja odmiennych filozofii implementacji nowoczesnych technologii do wymiaru

sprawiedliwości, ale też jako szereg rekomendacji i inspiracji w zakresie wdrożenia innowacyjnych rozwiązań, i wreszcie jako przestroga przed pomysłami ryzykownymi, które nie odniosły sukcesu w innych krajach. W sferze tak istotnej dla obywateli, jaką jest wymiar sprawiedliwości, nieudane eksperymenty mogą okazać się szczególnie dotkliwe (co jednocześnie nie stanowi pretekstu do rezygnacji z opracowywania i wprowadzania nowych rozwiązań). Tym bardziej warto korzystać z doświadczeń innych i uczyć się na ich błędach.

Zaprezentowany w niniejszym opracowaniu katalog rozwiązań – niekiedy imponujących, innym razem nieco niepokojących – stanowi punkt wyjścia do dyskusji na temat szans i zagrożeń, które niesie ze sobą implementacja nowoczesnych technologii do funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Przede wszystkim jednak naszą intencją jest zarekomendowanie tych innowacji, które przyczyniły się do zwiększenia dostępności i transparentności wymiaru sprawiedliwości, wzmocnienia zasady jawności rozpraw sądowych oraz usprawnienia działania sądowej administracji, co ostatecznie może przełożyć się na wzrost zaufania obywateli do sądownictwa.

Dokonując przeglądu stosowanych w Polsce i na świecie rozwiązań nie należy naszym zdaniem zapominać o tym, że eliminując z komunikacji kontakt osobisty tracimy tę część informacji, którą najtrudniej nam zwerbalizować. Formuła wideokonferencji, która robi obecnie zawrotną karierę w sądownictwie na całym świecie, ogranicza przekazywanie komunikatów niewerbalnych. Z uwagi na występujące przy obecnym stanie technologii i szybkości łącz opóźnienia i brak płynności obrazu może wręcz, w sposób nieuświadomiony nastawiać nas negatywnie do rozmówców. Wszystko to może utrudniać budowanie zaufania między uczestnikami takiej komunikacji¹. Tymczasem kontakt z sądem – nawet jeśli występujemy w charakterze świadka – powinien budować u każdego z uczestników zaufanie do wymiaru sprawiedliwości, państwa i prawa. Nie oznacza to, że z technologii

¹ Murphy, Kate. 2020. *Why Zoom is terrible*. "New York Times" 29 kwietnia 2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/29/sunday-review/zoom-video-conference.html#click=https://t.co/DVp7Vr2U4Y> [dostęp: 28.08.2020].

nie należy w sądach korzystać. Należy jednak zawsze pamiętać o funkcjach, jakie wymiar sprawiedliwości powinien pełnić w społeczeństwie i z myślą o nich korzystać z technologii, uwzględniając dodatkowy nakład pracy potrzebny, aby także za jej pośrednictwem obywatele doświadczali sprawiedliwości.

Opracowanie raportu możliwe było dzięki realizacji przez Fundację Court Watch Polska projektu „Badania i analizy dla wymiaru sprawiedliwości” w ramach Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich finansowanego przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego.

Zofia Branicka

Kanada

W Kanadzie prace nad wdrażaniem programów pilotażowych, mających na celu przeprowadzanie niektórych przesłuchań w ramach m.in. postępowań przedsądowych w sprawach cywilnych, konferencji naprawczych², a także spraw karnych³ w formie wideokonferencji oraz digitalizację akt rozpoczęto w poprzedniej dekadzie⁴.

W 2019 roku m.in. w Ontario, Victorii i Vancouver odbywały się pilotażowe procesy, w czasie których wszyscy uczestnicy korzystali z akt umieszczonych w bezpiecznej chmurze⁵. W założeniach cyfryzacja miała etapowo rozwijać się do 2025 roku⁶. Pandemia wymusiła jednak na sądach szybkie, a często również radykalne zmiany. Tam, gdzie nie udało się dokonać digitalizacji, sędziowie pracujący z domu⁷ korzystają z pomocy pełnomocników stron, którzy według wytycznych przesyłają im niezbędne materiały do przeprowadzenia rozprawy⁸.

² Superior Court of Justice Video Conferencing Pilot Project, <https://www.ontariocourts.ca/scj/practice/video-conferencing/> [dostęp: 05.05.2020]; Gower, Kate. 2020. *E-Appeal in Nova Scotia*, <https://gowermodernlaw.com/2020/01/e-appeal-in-nova-scotia/> [dostęp: 05.05.2020]; Gower, Kate. 2019. *E-Hearings for Chambers Applications*, <https://gowermodernlaw.com/2019/10/e-hearings-for-applications/> [dostęp: 05.05.2020].

³ Davidson, Terry. 2020. *Courts must continue modernization after COVID-19, Ontario judges say*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18772/courts-must-continue-modernization-after-covid-19-ontario-judges-say> [dostęp: 05.05.2020].

⁴ Bailey, Jane. 2012. *Digitization of court processes in Canada*, https://www.cyberjustice.ca/files/sites/102/WP002_CanadaDigitizationOfCourtProcesses20121023.pdf [dostęp: 05.05.2020].

⁵ Gower, Kate. 2019. *iPad E-Trials w Ontario*, <https://gowermodernlaw.com/2019/07/ipad-e-trials-in-ontario/>, Gower, Kate. 2019. *Vancouver Gets An E-trial*, <https://gowermodernlaw.com/2019/06/vancouver-e-trial/>, Gower, Kate. 2019. *Victoria Courthouse Runs Second E-Trial*, <https://gowermodernlaw.com/2019/04/victoria-etrial/> [dostęp: 05.05.2020].

⁶ Gower, Kate. 2019. *Victoria's First Electronic Trial*, <https://gowermodernlaw.com/2019/04/victorias-first-electronic-trial/> [dostęp: 05.05.2020].

⁷ Jarome, Amanda. 2020. *'Paper-based system is not going to exist anymore,' Chief Justice Morawetz says of post-COVID-19 court*, <https://www.thelawyersdaily.ca/criminal/articles/18576/-paper-based-system-is-not-going-to-exist-anymore-chief-justice-morawetz-says-of-post-covid-19-court-> [dostęp: 05.05.2020].

⁸ Np. https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18335/n-s-supreme-court-stops-accepting-hard-copy-documents-turns-to-electronic-filing?article_related_content=1; <https://www.ontariocourts.ca/scj/covid-19->

Zdjęcie 1. Pierwsza rozprawa z użyciem zdigitalizowanych akt w Viktorii, dzięki której każda ze stron nie musiała przynosić kopii 100-tomowych akt, źródło: <https://gowermodernlaw.com/2019/04/victorias-first-electronic-trial/>

Canadian Judicial Council zapewnia, że wszystkie sądy podejmują środki w celu dostosowania się do nowej rzeczywistości⁹. Jak przyznają przedstawiciele zawodów prawniczych „COVID-19 »otwiera nam oczy« na to, jak być bardziej wydajnym”¹⁰, a sądy nie zatrzymają swojej modernizacji po ustaniu obecnego zagrożenia¹¹. Prezes Sądu Najwyższego w Ontario podkreśla, że obecna sytuacja „pokazuje nam, że nasze najstarsze

suspension-fam/; <https://www.ontariocourts.ca/scj/notice-to-the-profession->, Gelowitz Mark, Rankin W. David. 2020. *Appellate courts' response to COVID-19 (updated)* https://www.osler.com/en/blogs/appeal/april-2020/appellate-courts-response-to-covid-19-updatedcs/?utm_source=LYR&utm_medium=EM&utm_campaign=PD [dostęp: 05.05.2020].

⁹ *Message from the Chief Justice of Canada*, <https://cjc-ccm.ca/en/news/message-chief-justice-canada> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰ Jarome, Amanda. 2020. *Ontario law society CEO says COVID-19 'opens all of our eyes' on how to be more efficient*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18755/ontario-law-society-ceo-says-covid-19-opens-all-of-our-eyes-on-how-to-be-more-efficient> [dostęp: 05.05.2020].

¹¹ Davidson, Terry. 2020. *Courts must continue modernization after COVID-19, Ontario judges say*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18772/courts-must-continue-modernization-after-covid-19-ontario-judges-say> [dostęp: 05.05.2020].

i najbardziej ugruntowane instytucje mogą szybko i znacząco dostosować się do tymczasowego świata fizycznego dystansu”¹².

Zdjęcie 2. Sędzia przeprowadzający w 2019 roku zdalne przesłuchanie w Sądzie Najwyższym Kolumbii Brytyjskiej, źródło: <https://gowermodernlaw.com/2019/10/e-hearings-for-applications/>

Obecnie działania sądów są skoncentrowane na ułatwianiu dostępu do wymiaru sprawiedliwości poprzez umożliwianie:

- przeprowadzania niektórych posiedzeń sądu (zarówno cywilnych jak i karnych) w formie telekonferencji oraz wideokonferencji;
- digitalizacji akt;

¹² Jarome, Amanda. 2020. „Paper-based system is not going to exist anymore”, Chief Justice Morawetz says of post-COVID-19 court, <https://www.thelawyersdaily.ca/criminal/articles/18576/-paper-based-system-is-not-going-to-exist-anymore-chief-justice-morawetz-says-of-post-covid-19-court-> [dostęp: 05.05.2020].

- kontaktowania się z sądem poprzez maile i portale sądowe;
- nowych form identyfikacji i weryfikacji uczestników postępowań;
- rozszerzenia katalogu spraw, które można rozstrzygnąć pisemnie;
- rozstrzygania spraw „nie pilnych”, których przeprowadzenie jest możliwe w obecnych warunkach z pomocą użycia nowych technologii;
- śledzenia rozpraw on-line przez media oraz obserwatorów.

Nowe rozwiązania oparte są na ścisłej współpracy przedstawicieli sądów, pełnomocników procesowych (m.in. reprezentantów Ontario Bar Association¹³ – Stowarzyszenia Adwokatów) i innych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości. „Wszyscy jesteśmy otwarci na nowe odpowiedzi na nasze obecne wyzwania, przy jednoczesnym poszanowaniu ustalonych zasad uczciwości, uprzejmości i sprawiedliwości”¹⁴.

Przedstawione w opracowaniu rozwiązania są wdrażane przede wszystkim w Ontario, Nowej Szkocji i Kolumbii Brytyjskiej. Należy jednak zaznaczyć, że sądy w innych prowincjach Kanady również podjęły podobne środki w celu utrzymania funkcjonowania sądów w czasie pandemii¹⁵.

¹³ Damstra, Jacob R.W. 2020. *Welcoming e-advocacy: Advice on winning your first virtual appeal*, https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18654/welcoming-e-advocacy-advice-on-winning-your-first-virtual-appeal?article_related_content=1 [dostęp: 05.05.2020].

¹⁴ Jarome, Amanda. 2020. *'Paper-based system is not going to exist anymore,' Chief Justice Morawetz says of post-COVID-19 court*

<https://www.thelawyersdaily.ca/criminal/articles/18576/-paper-based-system-is-not-going-to-exist-anymore-chief-justice-morawetz-says-of-post-covid-19-court-> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁵ Zob. sądy w Albercie: <https://www.albertacourts.ca/qb/resources/announcements/covid-19-suspension-of-sittings>, <https://www.albertacourts.ca/ca/publications/announcements/notice---covid-19> [dostęp: 04.05.2020]. Sądy w Saskatchewan: <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18282/saskatchewan-courts-trim-down-turn-to-phone-video-to-curb-covid-19>, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18760/saskatchewan-court-lengthens-suspension-of-jury-trials-loosens-some-restrictions> [dostęp: 04.05.2020].

Wykorzystane rozwiązania technologiczne

Kanada nie korzysta z jednego systemu do tworzenia wideokonferencji. Najczęściej pojawiającym się narzędziem jest Zoom, jednak sądy są nastawione na elastyczność i indywidualne dostosowywanie rodzaju wykorzystywanej technologii dla każdego przesłuchania¹⁶. Z doświadczeń ostatnich dni wynika, że sądy starają się jednocześnie zapewnić bardziej stabilne i profesjonalne narzędzie do przeprowadzania wideokonferencji w przyszłości¹⁷. W wielu przypadkach dopuszczalna jest też opcja telekonferencji. Sędzia Sądu Najwyższego w Ontario – Geoffrey Morawetz podzielił się w jednym z wystąpień refleksjami związanymi z ograniczonym dostępem do telefonów i komputerów. Na początku pandemii skontaktowały się z nim rodzinne centra pomocy, które zauważyły, że wiele osób cierpiących z powodu przemocy domowej nie ma dostępu do telefonu komórkowego. Reagując na ten problem, w ciągu kilku godzin przekazano ponad 200 telefonów komórkowych do rozdysponowania potrzebującym: „takie działania mają znaczenie i pozwalają, z pewnością najbardziej zagrożonym osobom w naszym społeczeństwie, na dostęp do sądu”. Podkreślił również, że podjął kroki w dziedzinie prawa karnego, aby zapewnić osobom przebywającym w areszcie jak najlepsze warunki techniczne do wysłuchania rozprawy prowadzonej przez sędziego działającego na odległość¹⁸.

¹⁶ Davidson, Terry. 2020. *Nova Scotia court doing virtual peace bonds*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18931/nova-scotia-court-doing-virtual-peace-bonds>, Jarome, Amanda. *Ontario law society CEO says COVID-19 „opens all of our eyes” on how to be more efficient*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18755/ontario-law-society-ceo-says-covid-19-opens-all-of-our-eyes-on-how-to-be-more-efficient> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁷ Raymer, Elizabeth. 2020. *B.C.’s chief justice aims to have appellate court running at full capacity as soon as possible*, <https://www.canadianlawyermag.com/news/general/b.c.s-chief-justice-aims-to-have-appellate-court-running-at-full-capacity-as-soon-as-possible/329306> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁸ Jarome, Amanda. 2020. *„Paper-based system is not going to exist anymore”, Chief Justice Morawetz says of post-COVID-19 court*, <https://www.thelawyersdaily.ca/criminal/articles/18576/-paper-based-system-is-not-going-to-exist-anymore-chief-justice-morawetz-says-of-post-covid-19-court-> [dostęp: 05.05.2020].

Już na początku pandemii pojawiły się informacje o tym, że Zoom jest wykorzystywany w czasie mediacji¹⁹, a systemy wideokonferencji służą przy innych formach rozstrzygania sporów – szczególnie w Kolumbii Brytyjskiej, gdzie w Trybunale ds. Postępowania Cywilnego od 2016 roku około 70% personelu i członków trybunału pracowało zdalnie, a aktualnie wszyscy pracownicy i uczestnicy spraw komunikują się z Trybunałem ze swoich domów²⁰.

By zachować ciągłość pracy i nie narażać się na zaległości już na początku kwietnia m.in. sądy Nowej Szkocji poinformowały o możliwości rozstrzygania zdalnie niektórych spraw „niepilnych”, szczególnie karnych, w których prokurator i obrońca osiągnęli porozumienie. W tym celu strona przesyła pocztą elektroniczną „Wniosek o rozwiązanie spraw niepilnych” do odpowiedniego sądu. Aby zapobiec nawarstwieniu spraw, podobne rozwiązania wprowadził np. Sąd Najwyższy Kolumbii Brytyjskiej pod koniec kwietnia, częściowo także w sprawach karnych²¹.

Sąd Federalny Kanady zachęca strony do udziału w postępowaniach on-line, a także wyrażenia zgody na prowadzenie postępowania w formie pisemnej, w drodze telekonferencji lub wideokonferencji, poprzez przesłanie wniosku do sekretariatu za pośrednictwem portalu internetowego do składania zgłoszeń²².

¹⁹ Mitchell, Rose. 2020. *Mediation by Zoom addresses social distancing, shuttered courtrooms*, https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18393/mediation-by-zoom-addresses-social-distancing-shuttered-courtrooms?article_related_content=1 [dostęp: 05.05.2020].

²⁰ Raymer, Elizabeth. 2020. *B.C.'s chief justice aims to have appellate court running at full capacity as soon as possible*, <https://www.canadianlawyermag.com/practice-areas/adr/b.c.s-civil-resolution-tribunal-keeps-doors-open-during-pandemic/328037> [dostęp: 05.05.2020].

²¹ Burns, Ian. 2020. *B.C. Supreme Court creates COVID-19 telephone conference hearings for non-urgent matters*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18708/b-c-supreme-court-creates-covid-19-telephone-conference-hearings-for-non-urgent-matters?category=insider>; Burns, Ian. 2020. *B.C. Court of Appeal extends service suspension, will hold electronic hearings for all matters*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18714/b-c-court-of-appeal-extends-service-suspension-will-hold-electronic-hearings-for-all-matters?category=insider> [dostęp: 05.05.2020].

²² Schmitz, Cristin. 2020. *Federal Court extends suspension of normal hearings, expands availability of virtual proceedings*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18854/federal-court-extends-suspension-of-normal-hearings-expands-availability-of-virtual-proceedings> [dostęp: 05.05.2020].

Kanadyjscy sędziowie starają się także dbać o standard jawnego procesu. Sądy Nowej Szkocji podjęły kroki, umożliwiające mediom udział w rozprawach pilnych i niezbędnych przez telefon. Dziennikarze kontaktują się z dyrektorem do spraw komunikacji w sądzie. Otrzymują specjalny, zindywidualizowany numer telefonu, za pomocą którego mogą wdzwonić się w sprawę rozpatrywaną zdalnie i słuchać wypowiedzi jej uczestników²³.

17 kwietnia 2020 roku Sąd Najwyższy w Ontario za pomocą serwisu YouTube transmitował na żywo wirtualne przesłuchanie²⁴. Przez większość 7-godzinnego posiedzenia postępowanie obserwowało ponad 150 osób. Na koniec strony zostały wysłane do prywatnego wirtualnego pokoju w celu omówienia kosztów. Widzowie zostali poinstruowani, aby nie nagrywali ani nie fotografowali rozprawy²⁵.

Pod koniec kwietnia 2020 roku w Ontario przeprowadzona została wirtualna dyskusja przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości na temat dotychczasowych rozwiązań usprawniających pracę sądów na prowincji²⁶. Sędziowie dzieli się swoimi doświadczeniami i obawami związanymi z obecną sytuacją. Sędzia Leslie Pringle z Trybunału Sprawiedliwości w Ontario podkreśliła podczas spotkania, że „Wcześniej mieliśmy możliwość przeprowadzania przesłuchań wirtualnych, a ja brałam udział w szeregu przesłuchań, w których zdalnie przesłuchiwalismy świadków we wstępnym dochodzeniu z innego sądu w prowincji i działało to bardzo dobrze, i wszyscy byliśmy bardzo zachęcani

²³ Terry Davidson, 2020. *Nova Scotia courts allowing media remote access to „urgent and essential” matters*, https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18554/nova-scotia-courts-allowing-media-remote-access-to-urgent-and-essential-matters?article_related_content=1 [dostęp: 05.05.2020].

²⁴ *Nation Rise Wind Farm developer in livestreamed virtual court hearing today*, <https://nationvalleynews.com/2020/04/17/nation-rise-wind-farm-developer-livestreamed-virtual-court-hearing-today/> [dostęp: 05.05.2020].

²⁵ Gower, Kate. 2020. *Remote Hearing Live-Streamed in Canada* <https://gowermodernlaw.com/2020/04/remote-hearing/> [dostęp: 05.05.2020].

²⁶ Zob. <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/events/2020/covid-19-webinars.page> [dostęp: 05.05.2020].

do kolejnych prób (...). Obecna sytuacja popchnęła nas w nowym kierunku i myślę, że jest to bardzo mile widziane”²⁷.

Z kolei zastępca prezesa Trybunału Sprawiedliwości w Ontario – Frank Marrocco podał następujący przykład: „Od półtora roku istnieje system, w którym obrońcy mogą rozmawiać z klientami przez wideo. W sądach, które już wdrożyły to rozwiązanie, stało się to bardzo pomocne. Pracowaliśmy nad planami umożliwienia policji składania dokumentów, które inicjują proces karny drogą elektroniczną. Ostatnie sześć tygodni naprawdę nas zmobilizowało, próbujemy wprowadzić to szybciej, ponieważ nie chcę, żeby policjanci jechali do sądów i ustawiali się w kolejce, żeby złożyć dokumenty. (...) Nie jest bezpiecznie robić to w ten sposób, a powrót do tego nie ma już sensu”²⁸.

Zdjęcie 3. Mary Moreau prezes Court of Queen's Bench w Albercie, źródło: <https://edmonton.ctvnews.ca/alberta-courts-adopt-digital-approach-to-justice-as-covid-19-pandemic-continues-1.4886569>

²⁷ Davidson, Terry. 2020. *Courts must continue modernization after COVID-19, Ontario judges say*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18772/courts-must-continue-modernization-after-covid-19-ontario-judges-say> [dostęp: 05.05.2020].

²⁸ Ibidem

Sędzia Mary Moreau w Albercie, przeprowadziła 2 kwietnia 2020 roku pierwszą wirtualną rozprawę w sprawie wyroku. I nazwała ją sukcesem²⁹.

Od 4 maja Sąd Apelacyjny Kolumbii Brytyjskiej rozpatruje wszystkie odwołania, w tym również te, które nie są pilne, w drodze wideokonferencji z wykorzystaniem platformy Zoom, chyba że postanowiono inaczej. Strony nie mogą wnioskować o odroczenie sprawy wyłącznie dlatego, że wołałyby nie procedować w formie wideokonferencji. Składanie dokumentów elektronicznych jest obowiązkowe w przypadku postępowań cywilnych³⁰.

Cytowany już sędzia Marrocco zapytany o wyzwania stojące przed sądami podczas zagłębiania się w technologię poruszył problem związany z niechęcią niektórych sędziów do nauki nowoczesnych rozwiązań, które według nich nie korespondują z tradycją oraz powagą sądu i dotychczasową procedurą. Podkreślił jednak, że nie może to być przeszkodą do przeprowadzenia niezbędnych zmian w wymiarze sprawiedliwości³¹.

²⁹ Black, Matthew. 2020. *Alberta courts adopt digital approach to justice as COVID-19 pandemic continues*, <https://edmonton.ctvnews.ca/alberta-courts-adopt-digital-approach-to-justice-as-covid-19-pandemic-continues-1.4886569> [dostęp: 05.05.2020].

³⁰ Gower, Kate. 2020. *Zoom Hearings in BC and Ontario*, <https://gowermodernlaw.com/2020/05/zoom-hearings/>, [dostęp: 05.05.2020].

³¹ Wszystkie przetłumaczone wypowiedzi sędziów zostały zacytowane w artykule: Davidson, Terry. 2020. *Courts must continue modernization after COVID-19, Ontario judges say*, <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/18772/courts-must-continue-modernization-after-covid-19-ontario-judges-say> [dostęp: 05.05.2020].

Zofia Branicka

Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone są przykładem kraju, w którym już kilka lat temu nie tylko wprowadzono w niektórych stanach digitalizację akt³² i dopuszczano możliwość publikowania nagrań z posiedzeń w Internecie³³. Wymiar sprawiedliwości USA przygotowywał się także na wypadek wystąpienia pandemii. Według Narodowego Centrum Sądów Stanowych (National Center for State Courts) impulsem do wdrożenia tych rozwiązań była m.in. pandemia grypy z 1918 roku, która zabiła około 675 000 Amerykanów i spowodowała zamknięcie sądów m.in. w Dystrykcie Kolumbii, Tennessee i Kentucky, a także zagrożenie wirusem Ebola w 2014 roku³⁴.

W 2016 roku Narodowe Centrum Sądów Stanowych opublikowało raport „Przygotowanie do pandemii: Zestawienie działań awaryjnych i przewodnik operacyjny dla sędziów i administratorów sądów stanowych”³⁵. W maju 2019 roku w Nebrasce na stanowym uniwersytecie medycznym, gdzie mieści się największa w kraju jednostka zajmująca się ochroną biologiczną, odbył się Narodowy Szczyt Pandemiczny, w którym udział wzięli sędziowie, przedstawiciele władzy wykonawczej i ustawodawczej z 25 stanów, by rozpocząć dyskusję o problemach jakie rodzą się wraz z obowiązkiem kwarantanny.

³² Croft, Jane. 2020. *Courts test their online future, from dress-down lawyers to witness appearance*, <https://www.ft.com/content/936e04b6-7a8c-11ea-bd25-7fd923850377> [dostęp: 20.05.2020].

³³ US District Courts - Northern District of California. 2016. *Cameras in the Courtroom*, <https://www.cand.uscourts.gov/about/court-programs/cameras/>, US Courts. 2011. *Cameras in Court*, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/judicial-administration/cameras-courts> [dostęp: 20.05.2020].

³⁴ National Center for State Courts. 2020. *NCSC helps courts prepare for public health emergencies*, <https://www.ncsc.org/newsroom/at-the-center/2020/feb-5> [dostęp: 20.05.2020].

³⁵ National Center for State Courts. 2016. *Preparing for a Pandemic: An Emergency Response Benchbook and Operational Guidebook for State Court Judges and Administrators*, <https://ncsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/facilities/id/194> [dostęp: 20.05.2020].

W konsekwencji m.in. sądy w Nebrasce miały rozpisane plany działania awaryjnego przed rozpoczęciem COVID-19³⁶.

Pomimo istniejących regulacji, w niektórych sądach brak było odpowiedniego sprzętu, który pozwoliłby pracować sędziom i urzędnikom sądowym z domów. Został on uzupełniony, a pracownicy przeszkoleni w ciągu kilku tygodni³⁷. Podobna praktyka miała miejsce w innych stanach, m.in. New Jersey³⁸.

Z kolei np. w Luizjanie prace nad modernizacją systemu sądowego (proces digitalizacji akt, możliwość stosowania wideokonferencji) trwały od dłuższego czasu – dlatego według tamtejszych sędziów przejście na pracę przez Internet było mniej bolesne. Wybuch COVID-19 spowodował, że sądy w Luizjanie zaczęły stosować wideokonferencje także w sprawach karnych³⁹.

Konferencja Naczelnych Sędziów i Konferencja Administratorów Sądów Stanowych utworzyły w marcu Zespół szybkiego reagowania na pandemię. Powołano grupy – złożone z przedstawicieli ze wszystkich poziomów sądów – by pomogły określać, jak będzie wyglądać nowa rzeczywistość w wymiarze sprawiedliwości⁴⁰.

Również Amerykańskie Stowarzyszenie Adwokatów (American Bar Association) powołało Komitet ds. reagowania na katastrofy, którego misją jest m.in. kształcenie prawników,

³⁶ National Center for State Courts. 2019. *National Pandemic Summit*, <https://www.ncsc.org/topics/courthouse-facilities/emergency-preparedness-disaster-recovery/pandemic>; National Center for State Courts. 2020. *How one state keeps courts open while half of its staff works from home*, <https://www.ncsc.org/newsroom/at-the-center/2020/apr-14> [dostęp: 20.05.2020].

³⁷ National Center for State Courts. 2019. *National Pandemic Summit*, <https://www.ncsc.org/topics/courthouse-facilities/emergency-preparedness-disaster-recovery/pandemic>; National Center for State Courts. 2020. *How one state keeps courts open while half of its staff works from home*, <https://www.ncsc.org/newsroom/at-the-center/2020/apr-14> [dostęp: 20.05.2020].

³⁸ National Center for State Courts. 2020. *Working from home during the pandemic*, <https://www.ncsc.org/newsroom/public-health-emergency/newsletters/from-inside-the-courts/judge-glenn-grant> [dostęp: 20.05.2020].

³⁹ Croft, Jane. 2020. *Courts test their online future, from dress-down lawyers to witness appearance*, <https://www.ft.com/content/936e04b6-7a8c-11ea-bd25-7fd923850377> [dostęp: 20.05.2020].

⁴⁰ National Center for State Courts. 2020. *The Pandemic RRT creates roadmap to guide state courts forward*, <https://www.ncsc.org/newsroom/at-the-center/2020/apr-29> [dostęp: 20.05.2020].

stowarzyszeń adwokackich i wymiaru sprawiedliwości, by pomóc im przygotować się m.in. na pandemię i reagować na nią⁴¹.

Wideokonferencje

Zaraz na początku pandemii w większości stanów (34) wydano ogólne regulacje dotyczące zawieszenia osobistego stawiennictwa w sądzie w dotychczasowej formie. W pozostałych 16 stanach wydano lokalne zarządzenia⁴². Zalecano m.in. korzystanie z wideokonferencji, szczególnie w sądach, które regularnie stosują tę technologię. Niektóre z rekomendacji zostały opublikowane jako obligatoryjne, wdrażanie innych jest za to zalecane i uzależnione ostatecznie od decyzji poszczególnych sędziów⁴³.

Nie ma również jednego narzędzia, z którego korzystają sędziowie. Najczęściej w wypowiedziach pojawia się CiscoWebex (Colorado, New Hampshire, Oregon, Pennsylvania, Tennessee, Utah, Virginia), Zoom (Alabama, Michigan, New Jersey, Texas), Skype dla firm (New York, Oregon)⁴⁴ lub autorskie aplikacje charakterystyczne dla wymiaru sprawiedliwości w danym stanie.

Narodowe Centrum Sądów Stanowych podaje, że sędziowie i inni urzędnicy sądowi korzystają z technologii wideo i uważają, że będzie to ważne narzędzie jeszcze długo po zakończeniu pandemii, ponieważ może zaoszczędzić czas i pieniądze oraz zwiększyć wygodę stronom⁴⁵. „Niezależnie od tego, czy chodzi o ulepszenie naszych możliwości

⁴¹ American Bar Association. 2020. *State courts lead national effort to maintain access to justice despite COVID-19 pandemic*,

<https://www.americanbar.org/groups/committees/disaster/> [dostęp: 20.05.2020].

⁴² National Center for State Courts Data Visualizations. 2020. *In-Person Proceedings Generally Suspend*, <https://public.tableau.com/profile/ncscviz#!/vizhome/StateCourtResponsestoCOVID-19/CovidTheCourts> [dostęp: 20.05.2020].

⁴³ National Center for State Courts Data Visualizations. 2020. *Coronavirus & The Courts*, <https://public.tableau.com/profile/ncscviz#!/vizhome/StateCourtResponsestoCOVID-19/CovidTheCourts> [dostęp: 20.05.2020].

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ National Center for State Courts. 2020. *State courts lead national effort to maintain access to justice despite COVID-19 pandemic*,

wideokonferencji i telekonferencji czy też o udoskonalenie oprogramowania do przeprowadzania przesłuchań ze zdalnych lokalizacji, nieustannie poszukujemy nowych trybów sprawiedliwości”, powiedział administrator sądowy Joseph Baxter⁴⁶.

W stanie Nowy Jork od 6 kwietnia 2020 roku wdrożono model „wirtualnego sądu” we wszystkich sądach procesowych w każdym z 62 hrabstw. W wirtualnym systemie sądowym sprawy są prowadzone w formie zdalnych posiedzeń sędziów i pełnomocników, poprzez wystąpienia audiowizualne, komunikację telefoniczną oraz cyfrową wymianę dokumentów. 8 kwietnia 2020 roku wydano zarządzenie administracyjne przewidujące rozszerzenie wirtualnych operacji sądowych i zdalny dostęp do pozostałych, mniej pilnych spraw⁴⁷.

<https://www.ncsc.org/newsroom/news-releases/2020/state-courts-lead-national-effort-to-maintain-access-to-justice> [dostęp: 20.05.2020].

⁴⁶ National Center for State Courts. 2020. *State court judges embrace virtual hearings as part of the „new normal”*, <https://www.ncsc.org/newsroom/public-health-emergency/newsletters/videoconferencing> [dostęp: 20.05.2020].

⁴⁷ NY Courts. 2020. *To all attorneys and parties in litigation before the New York State Courts*, <https://www.nycourts.gov/limited-filings.shtml> [dostęp: 20.05.2020].

Zdjęcie 7. Sędzia Sądu Karnego w Nowym Jorku - Paul McDonnell zdalnie rozpoznaje sprawy ze swojego mieszkania na Brooklynie, źródło: <https://www.marketwatch.com/story/courts-grapple-with-virtual-proceedings-in-quarantined-new-york-2020-04-24>

W wielu stanach m.in. Kansas, Nowym Orleanie, Nowym Yorku i Teksasie zwraca się szczególną uwagę na jawność rozpraw prowadzonych przez Internet, szczególnie że szeroko zakrojony pilotaż nagrywania i udostępniania rozpraw w sieci trwa już od 2011 roku m.in. w Północnej Kalifornii⁴⁸. Chcąc zapewnić publiczny dostęp do jawnych posiedzeń, sądy publikują rozprawy na YouTube, udostępniają transmisję przez aplikację Zoom, zezwalają na połączenie się z uczestnikami posiedzeń (w formie audio lub wideo), dopuszczają media do postępowania i udostępniają salę rozpraw, z której można oglądać streaming wirtualnego posiedzenia⁴⁹.

⁴⁸ US District Courts - Northern District of California. 2016. *Cameras in the Courtroom*, <https://www.cand.uscourts.gov/about/court-programs/cameras/>, US Courts. 2011. *Cameras in Court*, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/judicial-administration/cameras-courts> [dostęp: 20.05.2020].

⁴⁹ Schiffer, Zoe. 2020. *The jury is still out on zoom trials*, <https://www.theverge.com/2020/4/22/21230022/jury-zoom-trials-court-hearings-justice-system-virtual-transparency> [dostęp: 29.08.2020]; Lartey, Jamiles. 2020. *The Judge Will See You On Zoom, But The Public Is Mostly Left Out*, <https://www.themarshallproject.org/2020/04/13/the-judge-will-see-you-on-zoom-but-the-public-is-mostly-left-out> [dostęp: 20.05.2020].

11 kwietnia 2020 roku ponad 3500 osób oglądało transmisję na żywo z posiedzenia w Sądzie Najwyższym w Kansas prowadzonego z użyciem aplikacji Zoom⁵⁰. To przykład, że technologia może znacznie zwiększyć dostęp do sądu. Jak zauważył jeden z prawników na Twitterze, liczba osób uzyskujących dostęp do transmisji na żywo z Sądu Najwyższego w Kansas wyniosła „wiele razy więcej niż mogła zmieścić się na sali sądowej w Centrum Sądowym. Kansas to ogromny stan, a większość obserwujących prawdopodobnie nie dotarłaby do Topeki nawet w normalnych okolicznościach”⁵¹.

Również Teksas rozpoczął wdrażanie inicjatywy wirtualnych przesłuchań, która docelowo ma objąć wszystkich (około 3000) sędziów sądów stanowych. Wirtualne jawne rozprawy już teraz w wielu przypadkach są transmitowane na żywo za pomocą YouTube⁵². Na dzień 23 kwietnia 2020 roku sędziowie w Teksasie przeprowadzili około 15 000 wirtualnych przesłuchań, które trwały ponad 45 000 godzin i w których wzięło udział ponad 100 000 uczestników. „Gdy pokonasz strach, branie udziału w wirtualnym przesłuchaniu staje się kolejną umiejętnością procesową. Musisz tylko nauczyć się korzystać z systemu. Sędziowie przyjęli to i bardzo ciężko pracują w [Teksasie], aby dobrze wykonywać tę pracę. Prawdopodobnie mieliśmy 15 000 przesłuchań przy użyciu @zoom_us”⁵³, skomentował zmiany w mediach społecznościowych jeden z teksańskich sędziów.

⁵⁰ Salyzyn, Amy. 2020. *Trial by Zoom': What Virtual Hearings Might Mean for Open Courts, Participant Privacy and the Integrity of Court Proceedings*, <http://www.slaw.ca/2020/04/17/trial-by-zoom-what-virtual-hearings-might-mean-for-open-courts-participant-privacy-and-the-integrity-of-court-proceedings/> [dostęp: 13.05.2020].

⁵¹ Shanmugam, Kannon. 2020. <https://twitter.com/KannonShanmugam/status/1248989298080256000?s=20> [dostęp: 13.05.2020].

⁵² Ibidem.

⁵³ Ferguson, Roy. 2020.

<https://twitter.com/JudgeFergusonTX/status/1253422970371858434?s=03> [dostęp: 20.05.2020].

Sądy mobilne

Niektórzy sędziowie wykazali się jeszcze większą kreatywnością. W Salt Lake City uczestnicy procesu są kierowani do kampera zaparkowanego przy krawężniku przed sądem w Salt Lake City. Czekają, aby porozmawiać z sędzią, który jest w nim obecny. Najczęściej na ekranie laptopa pojawia się prokurator, a za pośrednictwem telefonu komórkowego adwokat. „Pomysł zrodził się z tego, że musimy kontaktować się z ludźmi, którzy czegoś od nas potrzebują – a to są oskarżeni i pokrzywdzeni – bez umieszczania ich w zamkniętym środowisku, w którym mają bliski kontakt z naszym personelem” – powiedział sędzia Clemens Landau, prezes sądu w Salt Lake City⁵⁴.

Zdjęcie 3. Sędzia z Salt Lake City Clemens Landau rozmawia z pozwanym przed pożyczonym mobilnym centrum dowodzenia policji w Salt Lake, używanym jako sala sądowa w Salt Lake City w czasie pandemii, źródło: <https://www.deseret.com/utah/2020/3/27/21196179/coronavirus-covid-19-court-on-wheels-justice-system-courthouse-closed-video-hearings>

⁵⁴ Knox, Annie. 2020. *Court on wheels, virtual hearings roll out as Utah justice system grapples with coronavirus*, <https://www.deseret.com/utah/2020/3/27/21196179/coronavirus-covid-19-court-on-wheels-justice-system-courthouse-closed-video-hearings> [dostęp: 20.05.2020].

Zdjęcie 4. Prokuratorzy biorą udział w zdalnym przesłuchaniu z udziałem sędziego, który pojawia się na ekranie w sali konferencyjnej prokuratury, źródło: <https://www.deseret.com/utah/2020/3/27/21196179/coronavirus-covid-19-court-on-wheels-justice-system-courthouse-closed-video-hearings>

Zdjęcie 5. Sędzia Jeanne Robison rozmawia z prokuratorem za pośrednictwem laptopa, przebywając w wypożyczonym mobilnym centrum dowodzenia policji w Salt Lake City, używanym jako sala sądowa, źródło:

<https://www.deseret.com/utah/2020/3/27/21196179/coronavirus-covid-19-court-on-wheels-justice-system-courthouse-closed-video-hearings>

Zdjęcie 6. Sędzia Jeanne Robison rozmawia z pozwany przy pomocy tłumacza połączony z telefonu komórkowego, źródło: <https://www.deseret.com/utah/2020/3/27/21196179/coronavirus-covid-19-court-on-wheels-justice-system-courthouse-closed-video-hearings>

W Tennessee sędzia Mike Pemberton organizuje „sąd parkingowy” dla stron, które nie mają dostępu do Internetu. Sędzia Pemberton powiedział w oświadczeniu o tej inicjatywie, że Sąd Najwyższy w Tennessee zachęca do korzystania z wideokonferencji, ale mieszka w hrabstwie, w którym nie ma Internetu ani telewizji kablowej⁵⁵.

W Miami Dade Circuit Court sędziowie sądów karnych prowadzą rozprawy na odległość. Podczas rozprawy, mającej na celu ustalenie, czy oskarżonemu należy zezwolić na oczekiwanie na proces w jego domu, na sali sądowej przebywał jedynie sędzia i obrońca. Oskarżony składał wyjaśnienia z więzienia, prokurator oraz osoba pokrzywdzona

⁵⁵ Humphrey, Scott. 2020. *Judge Mike Pemberton holds „parking lot court” for certain cases in Roane County*, <http://1057news.com/2020/04/08/13/28/56/judge-mike-pemberton-holds-parking-lot-court-for-certain-cases-in-roane-county/> [dostęp: 20.05.2020].

(z zasłoniętą twarzą) uczestniczyli w konferencji z domów, a przesłuchiwany w sprawie detektyw zeznawał z zaparkowanego SUV-a. Relację zdjęciową, cytaty zeznań i wyjaśnień uczestników posiedzenia można było śledzić m.in. z poziomu lokalnego portalu informacyjnego Miami Herald⁵⁶.

Sądy federalne

W celu zaradzenia problemom związanym ze zdrowiem i bezpieczeństwem również w sądach federalnych, Konferencja Sądowa Stanów Zjednoczonych tymczasowo zatwierdziła wykorzystanie wideo i telekonferencji w niektórych postępowaniach karnych oraz dostęp za pośrednictwem telekonferencji do postępowań cywilnych podczas COVID-19⁵⁷. Takie uprawnienie Konferencji oraz prezesom poszczególnych sądów dała ustawa *Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act* (CARES Act). Ustawa zastrzegła jednak, że posiedzenia w sprawach karnych mogą odbywać się w formie wideokonferencji wyłącznie za zgodą oskarżonego⁵⁸. Konferencja nie zgodziła się na prowadzenie samych procesów (trials) mających na celu ustalenie winy za pośrednictwem telekonferencji⁵⁹. Sądy federalne wznawiały je po kilkumiesięcznym okresie zawieszenia, choć z zachowaniem odpowiednich środków ostrożności – takich jak rozproszenie sędziów przysięgłych po sali, aby znajdowali się od siebie w odpowiedniej odległości i stosowanie przegród z pleksi⁶⁰.

⁵⁶ Ovalle, David. 2020. *Miami's first Zoom crime court hearing: teacher accused of sex with student wants out of jail*, <https://www.miamiherald.com/news/local/crime/article241708946.html> [dostęp: 20.05.2020].

⁵⁷ *Judiciary Authorizes Video/Audio Access During COVID-19 Pandemic*, Administrative Office of the U.S. Courts, <https://www.uscourts.gov/news/2020/03/31/judiciary-authorizes-videoaudio-access-during-covid-19-pandemic> [dostęp: 13.05.2020].

⁵⁸ *Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act*, H. R. 748, Sec. 15002, s. 248, <https://www.congress.gov/116/bills/hr748/BILLS-116hr748enr.pdf> [dostęp: 29.08.2020]

⁵⁹ Lampe, Joanna R. & Barry J. McMillion. 2020. *The Federal Judiciary and the Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act („CARES Act“)*, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11344> [dostęp: 29.08.2020]

⁶⁰ *Federal Judges Reinventing the Jury Trial During Pandemic*, Administrative Office of the U.S. Courts <https://www.uscourts.gov/news/2020/08/27/federal-judges-reinventing-jury-trial-during-pandemic> [dostęp: 29.08.2020]

Sądy federalne wykorzystują wiele technologii wideokonferencji, m.in. Skype dla firm, Cisco Jabber i Zoom. W sądzie upadłościowym dla południowego dystryktu Teksasu w niektórych skomplikowanych sprawach bierze udział ponad 100 prawników. Sąd prowadzi te sprawy zdalnie za pomocą wideokonferencji. „Te narzędzia absolutnie ratują życie” – powiedział David Bradley, urzędnik sądowy w sądach okręgowych i upadłościowych w południowym Teksasie⁶¹.

Pandemia przyniosła zmiany także w sposobie działania Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Choć inne sądy federalne już wcześniej transmitowały posiedzenia przez Internet i dopuszczały użycie środków komunikowania się na odległość, Sąd Najwyższy konserwował tradycyjną formę posiedzeń w jedynej sali rozpraw w budynku przy Pierwszej Ulicy w Waszyngtonie. Do tej pory sąd udostępniał jedynie transkrypcję, a na koniec tygodnia nagranie z obrad. W obliczu zagrożenia dla zdrowia sędziów w maju 2020 roku zdecydowano się na przeprowadzenie wysłuchania stron w formie konferencji telefonicznej i transmitowanie jej na żywo⁶². Pierwszy raz w historii debata w najważniejszym amerykańskim sądzie mogła być wysłuchana przez Amerykanów na żywo. Pozwoliło to także na wzięcie udziału w posiedzeniu sędzi Ruth Bader Ginsburg, która przebywała w tym czasie w szpitalu⁶³.

⁶¹ *Courts Deliver Justice Virtually Amid Coronavirus Outbreak*, Administrative Office of the U.S. Courts, <https://www.uscourts.gov/news/2020/04/08/courts-deliver-justice-virtually-amid-coronavirus-outbreak> [dostęp: 13.05.2020].

⁶² Ślabisz, Aleksandra. 2020. *USA: Pierwsze takie przesłuchanie w historii Sądu Najwyższego*, Rzeczpospolita 5 maja 2020, <https://www.rp.pl/Koronawirus-SARS-CoV-2/200509726-USA-Pierwsze-takie-przesluchanie-w-historii-Sadu-Najwyzszego.html> [dostęp: 29.08.2020].

⁶³ Wolf, Richard. 2020. *Supreme Court Justice Ruth Bader Ginsburg joins oral argument by telephone from hospital*, USA Today 6 maja 2020 roku, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/05/06/supreme-court-justice-ruth-bader-ginsburg-participates-hospital/5175677002/> [dostęp: 29.08.2020].

Zofia Branicka

Irlandia

W Irlandii w styczniu 2005 roku opublikowany został raport zawierający rekomendacje i plany wdrożenia wideokonferencji jako narzędzia usprawniającego działanie wymiaru sprawiedliwości⁶⁴. Sąd Najwyższy Irlandii już w poprzedniej dekadzie zezwalał na przeprowadzanie dowodów w postępowaniach cywilnych za pośrednictwem wideokonferencji zgodnie z procedurami określonymi w *Practice Direction HC45*⁶⁵. Również w innych sądach wykorzystywano wideokonferencje do wysłuchiwanie niektórych zeznań lub wyjaśnień⁶⁶. Dotychczas brak było jednak regulacji prawnych i możliwości technicznych⁶⁷, które umożliwiłyby przeprowadzenie spraw za pośrednictwem Internetu. Co ciekawe, w styczniu 2020 roku ogłoszono, że Court Service (agencja odpowiedzialna za administrację sądową) przygotowuje raport przedstawiający propozycje zmian w postępowaniu cywilnym, a przede wszystkim wdrożenie strategii cyfryzacji sądów, na które rząd przekaże 100 milionów euro⁶⁸. W założeniu proces ten miał trwać 10 lat⁶⁹.

⁶⁴ The committee on videoconferencing. 2005. *Report*, <http://www.justice.ie/en/JELR/VIDEOen.pdf/Files/VIDEOen.pdf> [dostęp: 20.05.2020].

⁶⁵ President of the High Court - Richard Johnson. 2007. *HC45 - Use of video conferencing link for taking evidence in civil cases*, <http://www.courts.ie/courts.ie/library3.nsf/16c93c36d3635d5180256e3f003a4580/8d7b9685f4cff78e80258121003b5a12?OpenDocument> [dostęp: 20.05.2020].

⁶⁶ Leyland, Thomas, Gavin Smith & William Greensmyth. 2020. *Ireland Update - Covid-19: Remote Hearings In The Irish Courts*, <https://www.mondaq.com/ireland/litigation-contracts-and-force-majeure/922164/ireland-update--covid-19-remote-hearings-in-the-irish-courts>, Dick, Sarah. 2019. *Claim quashed as video link used in Mullingar Court*, *Law Society Gazette Ireland* [dostęp: 20.05.2020]. <https://www.lawsociety.ie/gazette/top-stories/claim-quashed-as-video-link-used-in-mullingar-court--defendant-delivers-evidence-from-london-legal-office/> [dostęp: 20.05.2020].

⁶⁷ Hilliard, Mark. 2015. *Courts Service boss fears collapse of IT system*, <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/courts-service-boss-fears-collapse-of-it-system-1.2443666> [dostęp: 20.05.2020].

⁶⁸ Colm, Keena. 2020. *€100 million digital-first plan for courts could allow online guilty plea*, <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/100-million-digital-first-plan-for-courts-could-allow-online-guilty-pleas-1.4143251> [dostęp: 20.05.2020].

⁶⁹ Phelan, Shane. 2020. *Plan to unclog our courts by allowing some offenders to plead guilty online*, <https://www.independent.ie/irish-news/courts/plan-to-unclog-our-courts-by-allowing-some-offenders-to-plead-guilty-online-38869530.html> [dostęp: 20.05.2020].

Podobnie jak w przypadku wielu innych inicjatyw, pandemia znacznie przyspieszyła bieg wydarzeń. Początkowo irlandzkie sądy w tradycyjny sposób przeprowadzały sprawy pilne, co spotykało się z negatywną oceną opinii publicznej⁷⁰. Jednak już z oświadczenia wydanego przez irlandzkich sędziów 31 marca 2020 roku wynika, że aby uniknąć wymogu stawienia się w budynku sądu, wprowadzono procedury, dzięki którym znaczna część administracji sądowej jest wspomagana elektronicznie⁷¹.

W oświadczeniu wyjaśniono również, że służba sądowa wprowadza infrastrukturę niezbędną do ułatwienia przesłuchań na odległość, jednocześnie wypełniając konstytucyjny obowiązek publicznego wymierzania sprawiedliwości poprzez umożliwienie dziennikarzom dostępu do posiedzeń sądowych⁷². Obowiązek publicznego wymierzania sprawiedliwości wynika z art. 34 ust. 1 Konstytucji Irlandii i uznaje się go za podstawową wartość konstytucyjną o dużym znaczeniu. Odstępstwa od tego wymogu są dopuszczalne tylko w „szczególnych i ograniczonych przypadkach, które mogą być określone przez prawo” lub zgodnie z prawem zwyczajowym, gdy sąd decyduje o utajnieniu procesu (konieczne jest spełnienie określonych kryteriów, a ograniczenie jawności możliwe jest tylko w minimalnym, niezbędnym zakresie)⁷³.

⁷⁰ Kennedy, Ronan. 2020. *Why have Irish courts been slow to move online during the crisis?*, <https://www.rte.ie/brainstorm/2020/0408/1129292-ireland-courts-online-coronavirus/> [dostęp: 20.05.2020].

⁷¹ *Statement of the Chief Justice and the Presidents of each Court Jurisdiction - 31st March 2020*, <https://beta.courts.ie/news/statement-chief-justice-and-presidents-each-court-jurisdiction-31st-march-2020> [dostęp: 20.05.2020].

⁷² Ibidem.

⁷³ Zob. Walkers. 2020. *COVID-19: Remote Hearings in the Irish Courts*, https://www.walkersglobal.com/images/Publications/Advisory/2020/Dublin/COVID-19__Remote_Hearings_in_the_Irish_Courts_-_Apr2020.pdf [dostęp: 20.05.2020].

Zdjęcie 8. Pilotażowe wykorzystanie technologii umożliwiającej zdalne rozpatrywanie spraw sądowych rozpoczęło się w Irlandii 20 kwietnia 2020 r., Collins Courts, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/courts-to-pilot-hearing-cases-remotely-during-covid-19->

20 kwietnia 2020 roku Sąd Najwyższy Irlandii przeprowadził pierwszą, historyczną rozprawę na odległość. Strony spotkały się z sądem w Internecie, a postępowanie zostało upublicznione na ekranach w tradycyjnej sali sądowej, gdzie przebywali dziennikarze.

Po rozprawie wydano oświadczenie, w którym zadeklarowano, że „w najbliższej przyszłości reporterzy będą mogli uzyskiwać dostęp do spraw zdalnie za pośrednictwem bezpiecznych i chronionych hasłem łączy – działając jak oczy i uszy opinii publicznej”⁷⁴.

The Chief Justice – sędzia Frank Clarke podkreślił w swoim wystąpieniu przed Sądem Najwyższym, że opóźnienie we wprowadzeniu zdalnych rozpraw było spowodowane tym, że inne kraje, które przeprowadziły już zdalne procesy, dysponują lepszym zapleczem technologicznym niż ten, który istnieje w sądach irlandzkich⁷⁵.

⁷⁴ Court Service. 2020. *Virtual Remote Courts Piloted in Ireland this morning*, <https://beta.courts.ie/content/virtual-remote-courts-piloted-ireland-morning> [dostęp: 20.05.2020].

⁷⁵ Ibidem

Zdjęcie 9. Sala rozpraw, w której media mogły śledzić przebieg pilotażowej wirtualnej rozprawy w Sądzie Najwyższym Irlandii, która odbyła się 20 kwietnia 2020 r., źródło: <https://beta.courts.ie/content/virtual-remote-courts-piloted-ireland-morning>

Biorąc pod uwagę pomyślne zakończenie testowania wirtualnej platformy do przesłuchań zdalnych, rozpoczęto wdrażanie tego systemu w sądach apelacyjnych, a następnie do innych jurysdykcji. 8 maja wydano m.in. trzy pierwsze w historii orzeczenia o rozwodzie po przeprowadzeniu rozpraw on-line⁷⁶.

Jak zapowiedział the Chief Justice – sędzia Frank Clarke: „zdalne rozpoznawanie dużej liczby spraw zależne będzie od infrastruktury sądu, prezesi sądów odpowiedzialni będą natomiast za ustalenie sposobu odbywania rozpraw na odległość oraz wydanie praktycznych instrukcji dla uczestników postępowań⁷⁷. Na przykład wytyczne dotychczas opublikowane przez Sąd Najwyższy instruuja, w jaki sposób strony powinny przekazywać sędziom elektroniczne dokumenty i dowody, a także zalecają korzystanie z WhatsAppa

⁷⁶ Phelan, Shane (Independent). 2020. *First online divorces granted as virtual hearings to expand*, <https://www.independent.ie/irish-news/first-online-divorces-granted-as-virtual-hearings-to-expand-39192619.html>, Beresford, Jack. 2020. *Divorce granted online for the first time in Irish history*, <https://www.irishpost.com/news/divorce-granted-online-first-time-irish-history-184893> [dostęp: 20.05.2020].

⁷⁷ McDermott Stephen. 2020. *Courts to increase number of video sittings to overcome Covid-19 restrictions*, <https://www.thejournal.ie/courts-remote-sittings-coronavirus-5071465-Apr2020/> [dostęp: 20.05.2020].

w czasie rozpraw do poufnej komunikacji między pełnomocnikiem, a klientem⁷⁸. 11 maja rozpoczął się etap wdrażania wirtualnych rozpraw do kolejnych sądów⁷⁹.

Na potrzeby każdego posiedzenia sądu tworzona jest wirtualna sala konferencyjna (VMR). Sądy korzystają z wiodącej usługi wirtualnej sali konferencyjnej obsługiwanej przez aplikację do przesyłania strumieniowego wideo PEXIP. Ze względu na możliwości techniczne tego programu uczestnicy mogą dołączyć do sesji PEXIP z innych usług przesyłania strumieniowego wideo, w tym Skype, Zoom, Cisco Webex i Teams, bez konieczności łączenia się przez wszystkie strony z tą samą aplikacją lub zarządzanym narzędziem integracyjnym.

⁷⁸ *Guidance for Participants at Remote Supreme Court Hearings - 23/04/2020*, The Courts Service of Ireland, <https://beta.courts.ie/news/guidance-participants-remote-supreme-court-hearings-23042020> [dostęp: 20.05.2020].

⁷⁹ *Court Servois: Virtual Remote Courts Piloted in Ireland this morning*, The Courts Service of Ireland, <https://beta.courts.ie/content/virtual-remote-courts-piloted-ireland-morning> [dostęp: 20.05.2020].

Zofia Branicka

Wielka Brytania

Wielka Brytania ma już doświadczenie w wykorzystywaniu nowoczesnych technologii w ramach postępowań sądowych – szczególnie cywilnych⁸⁰. W 2018 roku brytyjskie Ministerstwo Sprawiedliwości przetestowało pierwsze w kraju przesłuchania wideo w sądzie podatkowym, w którym wnoszący odwołanie i przedstawiciele urzędu skarbowego uczestniczyli zdalnie z domu lub biura⁸¹. Najbardziej zaawansowane rozwiązania stosuje się w Anglii i Walii, za to Irlandia Północna już w 2017 roku rozpoczęła digitalizację akt⁸². Biorąc pod uwagę szybko zmieniającą się sytuację, zauważono pilną potrzebę zwiększenia zakresu wykorzystania technologii telefonicznej i wideo, by w miarę możliwości jak najczęściej przeprowadzać przesłuchania zdalne. Wiązało się to z założeniem, że przesłuchania wymagające fizycznej obecności stron i ich przedstawicieli oraz innych osób powinny odbywać się tylko wtedy, gdy zdalne przesłuchanie nie jest możliwe i jeśli można zapewnić odpowiednie środki w celu zapewnienia bezpieczeństwa⁸³.

Opracowane zostały przepisy nadzwyczajne, które zwiększą uprawnienia sądów karnych do stosowania technologii w szerszym zakresie. Ustawa o COVID-19 zawiera postanowienia dotyczące zwiększenia dostępności łącza wideo i audio w postępowaniu karnym. Rząd twierdzi, że celem tych środków jest zapewnienie, aby sądy „mogły nadal

⁸⁰ HMCTS *telephone and video hearings during coronavirus outbreak*, HM Courts & Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/hmcts-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020]; Yarnold, Owen *First virtual court case held using claimant's laptop camera*, „The Guardian” 26 marca 2018, <https://www.theguardian.com/law/2018/mar/26/first-virtual-court-case-held-using-claimant-laptop-camera> [dostęp: 05.05.2020].

⁸¹ Acland-Hood, Susan. 2018. *Video hearings put to the test*, HM Courts & Tribunals Service, <https://insidehmcts.blog.gov.uk/2018/09/13/video-hearings-put-to-the-test/> [dostęp: 05.05.2020].

⁸² *Northern Ireland courts commit to going paper-free*, „Irish Examiner” 5 września 2017, <https://www.irishexaminer.com/breakingnews/ireland/northern-ireland-courts-commit-to-going-paper-free-804749.html> [dostęp: 05.05.2020].

⁸³ Burnett, Ian Duncan. 2020. *Review of court arrangements due to COVID-19, message from the Lord Chief Justice*, Courts and Tribunals Judiciary, <https://www.judiciary.uk/announcements/review-of-court-arrangements-due-to-covid-19-message-from-the-lord-chief-justice/> [dostęp: 05.05.2020].

funkcjonować i pozostawać otwarte dla publiczności, bez konieczności osobistego udziału uczestników” (klauzule 51-55 wraz z załącznikami 22-26)⁸⁴. Zasady postępowania cywilnego i zasady postępowania rodzinnego były wystarczająco uelastycznione⁸⁵. Już w marcu pojawiły się wytyczne dotyczące przeprowadzania rozpraw cywilnych na odległość⁸⁶. Wspomniana ustawa umożliwiła także społeczeństwu udziału w postępowaniach sądowych i trybunałowych za pośrednictwem audio i wideo⁸⁷. Skonsolidowano pracę sądów i trybunałów w mniejszej ilości budynków⁸⁸.

Pojawiło się również zapewnienie, że wszelkie zmiany w indywidualnych przesłuchaniach będą przekazywane bezpośrednio zainteresowanym, zwykle za pośrednictwem poczty elektronicznej i/lub telefonu⁸⁹. Najnowsze informacje można śledzić korzystając z Twittera⁹⁰ lub subskrypcji HM Courts & Tribunals Service⁹¹.

⁸⁴ Cowie Graeme, Sally Lipscombe. 2020. *Coronavirus Bill: implications for the courts and tribunals*, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8865/> [dostęp: 05.05.2020].

⁸⁵ Burnett, Ian Duncan. 2020. *Coronavirus (COVID-19) update from the Lord Chief Justice*, <https://www.judiciary.uk/announcements/coronavirus-update-from-the-lord-chief-justice/> [dostęp: 05.05.2020].

⁸⁶ Burnett, Ian Duncan. 2020. *Coronavirus (COVID-19): Message from the Lord Chief Justice to judges in the Civil and Family Courts*, Courts and Tribunals Judiciary, <https://www.judiciary.uk/announcements/coronavirus-covid-19-message-from-the-lord-chief-justice-to-judges-in-the-civil-and-family-courts/> [dostęp: 05.05.2020]; *Civil Court guidance on how to conduct remote hearings*, Courts and Tribunals Judiciary, <https://www.judiciary.uk/publications/civil-court-guidance-on-how-to-conduct-remote-hearings/> [dostęp: 05.05.2020]; *Practice Direction on Video or Audio Hearings in Civil Proceedings during the Coronavirus Pandemic*, Courts and Tribunals Judiciary, <https://www.judiciary.uk/announcements/practice-direction-on-video-or-audio-hearings-in-civil-proceedings-during-the-coronavirus-pandemic/> [dostęp: 05.05.2020].

⁸⁷ *HMCTS telephone and video hearings during coronavirus outbreak*, HM Courts and Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/hmcts-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

⁸⁸ *Priority courts to make sure justice is served*, Ministry of Justice & HM Courts and Tribunals Service, <https://www.gov.uk/government/news/priority-courts-to-make-sure-justice-is-served> [dostęp: 05.05.2020].

⁸⁹ *Coronavirus (COVID-19): courts and tribunals planning and preparation*, Ministry of Justice & HM Courts and Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-courts-and-tribunals-planning-and-preparation#hygiene-in-courts-and-tribunal-buildings> [dostęp: 05.05.2020].

⁹⁰ <https://twitter.com/HMCTSgovuk> [dostęp: 05.05.2020].

⁹¹ https://public.govdelivery.com/accounts/UKHMCTS/subscriber/new?qsp=UKHMCTS_1 [dostęp: 05.05.2020].

Wykorzystane rozwiązania technologiczne

Wielka Brytania korzysta z szeregu rozwiązań technologicznych, by umożliwić przeprowadzenie postępowań on-line. Są to:

- telekonferencje – uczestnicy otrzymują numery telefonów połączeń konferencyjnych, nie jest wymagany żaden specjalistyczny sprzęt poza telefonem (i ewentualnie głośnikami);
- wideokonferencje – zaczęto używać Skype'a dla firm (uczestnicy potrzebują jedynie bezpłatnej wersji aplikacji); każdy uczestnik otrzymuje instrukcje i link do dołączenia na przesłuchanie jako „gość”;
- rozszerzona „platforma wideo w chmurze” (Cloud Video Platform – CVP) do przesłuchań; platforma korzysta z oprogramowania do wideokonferencji Kinly; do sal wideokonferencyjnych można uzyskać dostęp za pośrednictwem dowolnego laptopa lub urządzenia wideo;
- łącza pomostowe do komunikowania się ze stałymi punktami umożliwiającymi skorzystanie z usługi „wideo sprawiedliwości” w sądach, więzieniach i komisariatach policji⁹².

W Trybunale Pracy podczas przeprowadzanych posiedzeń wykorzystywane są MS Teams oraz WhatsApp do prywatnych kontaktów uczestnika procesu ze swoim pełnomocnikiem⁹³.

⁹² Burnett, Ian Duncan. 2020. *Coronavirus (COVID-19): Message from the Lord Chief Justice to judges in the Civil and Family Courts*, HM Courts and Tribunals Judiciary, <https://www.judiciary.uk/announcements/coronavirus-covid-19-message-from-the-lord-chief-justice-to-judges-in-the-civil-and-family-courts/> [dostęp: 05.05.2020]; *HMCTS telephone and video hearings during coronavirus outbreak*, HM Courts and Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/hmcts-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

⁹³ Cloisters. 2020. *Cloisters' Employment barristers on Making virtual hearings in the Employment Tribunal work*, <https://www.cloisters.com/making-virtual-hearings-in-the-employment-tribunal-work/> [dostęp: 05.05.2020].

Opracowano też specjalny poradnik, jak dołączyć do przesłuchań telefonicznych i wideo⁹⁴, uruchomiono infolinię dla osób, które chcą uzyskać informacje na temat funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w czasie pandemii⁹⁵.

Od początku COVID-19 wymiar sprawiedliwości Wielkiej Brytanii koncentruje się na prowadzeniu spraw priorytetowych (głównie z wykorzystaniem nowych technologii), zmianie praktyk pracy i wprowadzaniu nowych procedur w celu zminimalizowania ryzyka dla sądownictwa, personelu i wszystkich osób korzystających z sądów i trybunałów⁹⁶.

Wprowadzono wiele internetowych usług związanych z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości, z których mogą korzystać zarówno profesjonalni użytkownicy, jak i członkowie społeczeństwa. To krok ku eliminacji potrzeby kontaktu telefonicznego, mailowego lub pocztowego. W ten sposób można m.in. zapłacić grzywnę, przyznać się do popełnienia wykroczenia drogowego, wnieść o rozwód, złożyć wniosek o roszczenia pieniężne, dokonać ustaleń dotyczących dzieci – spotkań i opieki, które mogą pomóc rodzicom zobaczyć ich dzieci, zatwierdzić testament⁹⁷.

Prawnicy i członkowie społeczeństwa mogą korzystać z usługi akt cyfrowych m.in. w sądach gospodarczych i majątkowych oraz w przypadku roszczeń i odwołań w Queen's Bench Division w Royal Courts of Justice⁹⁸.

⁹⁴ *How to join telephone and video hearings during coronavirus (COVID-19) outbreak*, HM Courts & Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/how-to-join-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-covid-19-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

⁹⁵ *Coronavirus (COVID-19): courts and tribunals planning and preparation*, HM Courts and Tribunals Service & Ministry of Justice, <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-courts-and-tribunals-planning-and-preparation#hygiene-in-courts-and-tribunal-buildings> [dostęp: 05.05.2020].

⁹⁶ *Ibidem*; De la Mare, Thomas. 2020. *Coronavirus and Public Civil Hearings*, <https://coronavirus.blackstonechambers.com/coronavirus-and-public-civil-hearings/> [dostęp: 05.05.2020].

⁹⁷ *Online court and tribunal services for professional users and the public*, HM Courts & Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/online-court-and-tribunal-services-for-professional-users-and-the-public> [dostęp: 05.05.2020].

⁹⁸ *CE-File system information and support advice*, HM Courts & Tribunals Service, <https://www.gov.uk/guidance/ce-file-system-information-and-support-advice> [dostęp: 05.05.2020].

Również m.in. w Sądzie Najwyższym wszystkie dokumenty, formularze, zawiadomienia itp. należy przysyłać drogą elektroniczną do odwołania, a te zostaną uznane za złożone w następnym dniu roboczym. Jeśli złożenie dokumentu wymaga uiszczenia opłaty, należy tego dokonać on-line⁹⁹.

Zastosowano też konsolidację pracy sądów i trybunałów w mniejszej ilości budynków¹⁰⁰, przy zachowaniu bezpieczeństwa wszystkich osób w sądach i zgodnie z poradami zdrowia publicznego:

- 159 otwartych sądów – budynki niezbędne do przeprowadzenia bezpośrednich rozpraw i otwarte dla publiczności; stanowi to ok. 43% 370 sądów i trybunałów okręgowych i rodzinnych w Anglii i Walii – liczba ta może zmieniać się w czasie w zależności od okoliczności;
- 116 pracujących sądów – pracownicy i sędziowie pracują z tych budynków, ale nie są one otwarte dla publiczności; wspierają przesłuchania wideo i telefoniczne, prowadzą procesy bez przesłuchań i zapewniają stały dostęp do wymiaru sprawiedliwości;
- 76 zawieszonych sądów – sądy są tymczasowo zamknięte¹⁰¹.

Tymczasowe zmiany pomagają utrzymać podstawowy system wymiaru sprawiedliwości, skoncentrowany na najistotniejszych sprawach. Zapewnią również skuteczne zdystansowanie społeczne dla wszystkich użytkowników sądów, a prace porządkowe

⁹⁹ *Arrangements during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic*, The Supreme Court, <https://www.supremecourt.uk/news/arrangements-during-the-coronavirus-pandemic.html> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰⁰ UK Government. 2020. *Priority courts to make sure justice is served*, <https://www.gov.uk/government/news/priority-courts-to-make-sure-justice-is-served> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰¹ The Telegraph. 2015. *Virtual courts could deliver real justice*, <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/11414466/Virtual-courts-could-deliver-real-justice.html>, UK Government. 2020. *Priority courts to make sure justice is served*, https://www.gov.uk/government/news/priority-courts-to-make-sure-justice-is-served?utm_medium=email&utm_source= [dostęp: 05.05.2020].

i związane z bezpieczeństwem będą koncentrować się na mniejszej liczbie budynków. By sprawdzić, czy sąd lub trybunał jest otwarty wystarczy śledzić stronę internetową¹⁰².

Jeśli uczestnik postępowania ze względu na charakter sprawy zostanie wezwany do osobistego stawiennictwa się w sądzie w czasie pandemii, zgodnie z instrukcjami podanymi na oficjalnych stronach gov.uk powinien upewnić się, że ma przy sobie wystarczającą ilość jedzenia i wody butelkowanej (nie szklanej) na cały dzień, ponieważ kawiarnie i bufety w sądach zostały zamknięte. W związku z tym można ubiegać się o zwrot kosztów jedzenia i picia¹⁰³.

Otwarta sprawiedliwość jest podstawową zasadą w systemie sądów i trybunałów. Rozważając wykorzystanie technologii telefonicznej i wideo, sądownictwo Wielkiej Brytanii nadal stara się dbać o jawność postępowań, umożliwiając:

- obecność obserwatorów i mediów na rozprawach w otwartych sądach (oczywiście z zachowaniem zasad dystansu społecznego) oraz w czasie zdalnych przesłuchań;
- dostęp do transkrypcji rozprawy, jeśli w danej jurysdykcji jest już dostępna; każda strona lub osoba zainteresowana może poprosić o transkrypcję, a sędzia w razie potrzeby może zarządzić jej udostępnienie na koszt publiczny;
- odsłuchanie nagrania audio z rozprawy w budynku sądu (za zgodą sędziego).

Dostęp do przesłuchań i informacji dla akredytowanych mediów jest udostępniany za pomocą maili. Prośby mediów i innych osób o zdalne obserwowanie rozprawy należy kierować do sądu z wyprzedzeniem, by umożliwić włączenie jej podczas rozprawy¹⁰⁴.

¹⁰² UK Government. 2020. *Courts and tribunals tracker list during coronavirus outbreak*, <https://www.gov.uk/guidance/courts-and-tribunals-tracker-list-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰³ UK Government. 2020. *Coronavirus (COVID-19): courts and tribunals planning and preparation*, <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-courts-and-tribunals-planning-and-preparation#hygiene-in-courts-and-tribunal-buildings> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰⁴ UK Government. 2020. *HMCTS telephone and video hearings during coronavirus outbreak*, <https://www.gov.uk/guidance/hmcts-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

Na stronach internetowych publikowane są wokandy spraw rozstrzyganych on-line w większości sądów¹⁰⁵, choć dla niektórych wymagana jest rejestracja.

Ze względu na ograniczenia korzystania z telefonów w więzieniach ustanowiono łącza do więzień i sądów oraz nowe centra wideokonferencji jako preferowaną metodę prowadzenia współpracy z sądami i obrońcami pozbawionych wolności podejrzanych.

Cloud Video Platform (CVP) pozwala stronom połączyć się z salą spotkań wideo z urządzenia z dostępem do Internetu w celu przeprowadzenia rozprawy. Wszelkie konsultacje w sprawie odbywają się za pośrednictwem łącza wideo, a bezpośrednie wizyty prawne zostały zawieszono¹⁰⁶.

Lord Chief Justice of England and Wales – Lord Burnett of Maldon wyraził następującą opinię na temat obecnych zmian: „Domyślne stanowisko we wszystkich jurysdykcjach musi polegać na tym, że przesłuchania powinny być prowadzone z udziałem jednego, więcej niż jednego lub wszystkich uczestników zdalnie. (...) W przeciwnym razie nie będzie przesłuchania, a dostęp do wymiaru sprawiedliwości stanie się mirażem. (...) Nawet teraz musimy myśleć o nieuniknionych zaległościach i opóźnieniach, które budują się w systemie i będą budować do niedopuszczalnego poziomu, jeśli zbyt wiele sądów po prostu odroczone sprawy”¹⁰⁷.

Jak podaje brytyjskie Ministerstwo Sprawiedliwości, w ostatnim tygodniu kwietnia w Anglii i Walii ponad 80% krajowych spraw sądowych i trybunałowych było

¹⁰⁵ Zob. przykłady internetowych wokand: <http://xhibit.justice.gov.uk/>, <https://www.courtserve.net/services/cs2000/cs2000.php>, <https://www.justice.gov.uk/courts/court-lists>, <https://www.gov.uk/guidance/immigration-and-asylum-daily-court-lists> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰⁶ UK Government. 2020. *HMCTS telephone and video hearings during coronavirus outbreak*, <https://www.gov.uk/guidance/hmcts-telephone-and-video-hearings-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰⁷ UK Judiciary. 2020. *Coronavirus (COVID-19): Message from the Lord Chief Justice to judges in the Civil and Family Courts*, <https://www.judiciary.uk/announcements/coronavirus-covid-19-message-from-the-lord-chief-justice-to-judges-in-the-civil-and-family-courts/> [dostęp: 05.05.2020].

rozpatrywanych zdalnie¹⁰⁸. Nawet jeśli nie są to najbardziej skomplikowane sprawy, to stanowią one większość codziennej pracy systemów wymiaru sprawiedliwości.

Pojawiły się także przykłady bardzo poważnych i pilnych spraw rozwiązywanych zdalnie. 19 marca 2020 roku w mediach pojawiły się informacje o przeprowadzeniu w Wielkiej Brytanii całej rozprawy za pomocą wideokonferencji. Sąd miał zdecydować, czy w najlepszym interesie mężczyzny w wieku 70 lat leży wycofanie odżywiania i nawodnienia wspomaganego klinicznie przez rurkę. W trzydniowej rozprawie, sędzia, prawnicy, 11 świadków, 3 ekspertów i 2 dziennikarzy dołączyli do przesłuchania przez Skype dla firm. Sędzia zdecydował, że przesłuchanie należy przeprowadzić w ten sposób, by umożliwić jego kontynuację bez narażania zdrowia któregokolwiek z uczestników, z których niektórzy należą do grup szczególnie wrażliwych lub mieszkają z takimi ludźmi. Pod koniec pierwszego dnia John McKendrick QC, adwokat w Outer Temple Chambers, reprezentujący lekarza ogólnego mężczyzny, powiedział *The Law Society Gazette*: „To było bardzo skuteczne i pozwoliło na pełne i uczciwe uczestnictwo wszystkich stron przy użyciu laptopa z ich domu lub biuro. (...) Jest to niezbędny krok – ważne jest, aby praworządność zapewniła, aby sądy nadal działały podczas tego kryzysu” Nageena Khaliq, QC, z Serjeant's Inn, reprezentująca stronę przeciwną, powiedziała: „Można to wykorzystać jako model utrzymania systemu, utrzymania sprawiedliwości i zmniejszenia niepokoju stron, które w innym przypadku musiałyby długo czekać na przesłuchania odbywające się w sądzie”¹⁰⁹.

Pod koniec marca, został przeprowadzony za pośrednictwem platformy Zoom i transmitowany na żywo na YouTube cały proces przed Sądem Najwyższym w Londynie,

¹⁰⁸ UK Government. 2020. *Courts and tribunals data on audio and video technology use during coronavirus outbreak*, <https://www.gov.uk/guidance/courts-and-tribunals-data-on-audio-and-video-technology-use-during-coronavirus-outbreak> [dostęp: 05.05.2020].

¹⁰⁹ Baksi, Catherine. 2020. *First all-Skype trial tests crisis working at CoP*, „*The Law Society Gazette*” 19 marca 2020, <https://www.lawgazette.co.uk/practice/first-all-skype-trial-tests-crisis-working-at-cop-/5103541.article> [dostęp: 05.05.2020].

wniesiony przez Republikę Kazachstanu w związku z roszczeniami o 530 mln dolarów przeciwko stronom, w tym mołdawskiemu biznesmenowi i amerykańskiemu bankowi¹¹⁰.

24 marca Sąd Najwyższy w Wielkiej Brytanii przesłuchał Fowler przeciwko komisarzom ds. HMRC również za pośrednictwem Internetu. Dwuipółgodzinne nagranie posiedzenia można obejrzeć na stronie internetowej sądu¹¹¹.

21 kwietnia 2020 roku w Court of Session odbyła się pierwsza wirtualna sprawa sądowa w Szkocji¹¹². „Postępowanie wygląda jak każda wideokonferencja z głośnikiem zajmującym główny ekran, a pozostali uczestnicy w miniaturach u dołu. Istotną różnicą w stosunku do sądów fizycznych jest to, że kiedy sędzia przewodniczący chce wiedzieć, czy inni sędziowie się z nim zgadzają, muszą pojawić się na ekranie i wyrazić swoją zgodę, a nie tylko skinąć głową”¹¹³.

Wkrótce po rozprawie Scottish Courts and Tribunals Service poinformował, że chociaż wdrożenie systemu było spowodowane wystąpieniem epidemii, to technologia wideo będzie w przyszłości szerzej stosowana w sądach.

¹¹⁰ Financial Times. 2020. *High Court trial streamed on YouTube for first time*, <https://www.ft.com/content/7a74241b-c039-4911-93ca-b92c30e1253a>, [dostęp: 05.05.2020].

¹¹¹ The Supreme Court. 2020. *Fowler (Respondent) v Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs (Appellant)*, <https://www.supremecourt.uk/watch/uksc-2018-0226/240320-am.html> [dostęp: 05.05.2020].

¹¹² Alderson, Reevel. 2020. *The virtual world is new normal in Scottish courts*, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-52369709?fbclid=IwAR04hcFFqXzkistp608y5HEXfAn0Jxhx-1qiWadYnu8mibNVA95IU5R4LT8> [dostęp: 05.05.2020].

¹¹³ Alderson, Reevel. 2020. *The virtual world is new normal in Scottish courts*, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-52369709?fbclid=IwAR04hcFFqXzkistp608y5HEXfAn0Jxhx-1qiWadYnu8mibNVA95IU5R4LT8> [dostęp: 05.05.2020].

Zdjęcie 10. Streaming sali rozpraw, źródło: <https://www.thetimes.co.uk/article/virtual-courts-are-no-longer-a-thing-of-the-future-fsqq7jqx5>

Zdjęcie 11. Adwokat Jeremy Brier w swoim domowym biurze, źródło: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/03/28/no-need-rise-judge-experiment-virtual-court-hearings/>

Krzysztof Kumor

Hiszpania

W Hiszpanii, podobnie jak w Polsce, obowiązuje system prawa kontynentalnego z niewielkim wpływem orzeczeń i wyroków oraz zwyczaju na cały system prawa. Ogólnopanstwowy porządek prawny współistnieje także z prawodawstwem regionów wyposażonych w dużą autonomię, które do pewnego stopnia mają możliwość tworzenia prawa. W związku z tym, istnieją sytuacje, w których pewne cyfrowe rozwiązania mogą obowiązywać jedynie w części kraju. Na szczególną uwagę wśród cyfrowych rozwiązań wewnątrz hiszpańskiego systemu wymiaru sprawiedliwości zasługują system LexNet, a także szerokie wykorzystanie wideokonferencji w procesie karnym.

LexNet

System LexNet służy w głównej mierze do szybkiego i bezpiecznego cyfrowego obiegu dokumentów w ramach działania wymiaru sprawiedliwości, z wykorzystaniem podpisu elektronicznego oraz komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej. Jego stosowanie uregulowane jest w dekrete królewskim 84/2007 z 26 stycznia 2007 roku w sprawie wdrożenia w administracji telekomunikacyjnego systemu LexNet.

W Hiszpanii, w zależności od regionu autonomicznego, wyewoluowały różne systemy obiegu dokumentów prawnych. Do 2015 roku system sprawiał pewne problemy, właśnie z powodu niejednorodności oprogramowania na terenie całego kraju. W 2015 roku udało się zapewnić kompatybilność systemów, systemy zostały ujednoczone i programy swobodnie się ze sobą komunikują.

Platforma LexNet łączy organy sądowe z szeroką gamą podmiotów, które w swojej codziennej pracy muszą wymieniać wszelkie dokumenty sądowe. Obecnie system umożliwia:

- bezpieczną wymianę informacji;
- łatwy dostęp do kompletnych i aktualnych akt sprawy;
- dostarczanie dokumentów w czasie rzeczywistym;
- system powiadomień o jakiegokolwiek zmianie w sprawie;
- zastosowanie uznanego podpisu elektronicznego;
- dostęp przez Internet przez całą dobę, 7 dni w tygodniu;
- oszczędność czasu, pieniędzy i papieru;
- natychmiastową komunikację¹¹⁴.

Głównym celem systemu jest zapewnienie obywatelom oraz pracownikom wymiaru sprawiedliwości możliwości dopełnienia wszystkich formalności przed wymiarem sprawiedliwości w formie elektronicznej. W tym celu LexNet pełni funkcję elektronicznego biura sądowego, którego można używać korzystając z elektronicznego dowodu osobistego lub karty z akredytowanym podpisem elektronicznym. Z systemu oprócz organów sądowych korzystają prokuratorzy, pełnomocnicy i stowarzyszenia prawnicze, państwowe rejestry, podmioty publiczne, jak inspekcja pracy czy urząd skarbowy oraz punkty pomocy prawnej.

Aby złożyć dokument drogą elektroniczną za pomocą systemu LexNet, należy zalogować się w internetowej witrynie <https://lexnet.justicia.es> oraz przejść pomyślną weryfikację na podstawie certyfikatu wprowadzonego do czytnika kart. Certyfikatem jest elektroniczna karta kryptograficzna, wydawana przez podmioty uznane przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Dodatkowym zabezpieczeniem jest obowiązek podawania numeru PIN za każdym razem, gdy system tego wymaga¹¹⁵.

¹¹⁴ González, Ignacio Delgado. 2017. *E-filing systems in Spain*, <http://legalinnovation.wpae.uni.wroc.pl/files/Ignacio%20Delgado%20Gonzalez,%20E-filing%20systems%20in%20Spain.pdf> [dostęp: 07.05.2020].

¹¹⁵ Ibidem.

Od 1 stycznia 2016 roku pełnomocnicy profesjonalni oraz wszystkie organy wymiaru sprawiedliwości zostali zobowiązani do korzystania z istniejących systemów elektronicznych w celu przedstawiania pism procesowych i dokumentów, a także w komunikacji (orzeczenia, zawiadomienia, wezwania do osobistego stawiennictwa. 1 stycznia 2017 roku obowiązek korzystania ze środków elektronicznej komunikacji został rozszerzony na resztę administracji i organów władzy publicznej. Ponadto od tej daty obywatele mogą samodzielnie korzystać z prawa do elektronicznego kontaktu z wymiarem sprawiedliwości, jeżeli nie występuje obowiązek pełnomocnictwa procesowego¹¹⁶ (przymus radcowsko-adwokacki).

Z systemu korzysta ponad 250 000 użytkowników oraz ponad 3500 różnych publicznych podmiotów. Od 1 stycznia 2016 roku do 15 marca 2017 roku za pomocą systemu wykonano około 85,5 mln różnych operacji¹¹⁷. Według Głównego Sekretariatu Administracji Wymiaru Sprawiedliwości (La Secretaría General de la Administración de Justicia), biorąc po uwagę jedynie opłaty pocztowe, na każdym powiadomieniu oszczędza się 2.03 euro¹¹⁸ (przy czym jedynie w 2018 roku, za pomocą systemu LexNet dokonano 75,8 mln powiadomień)¹¹⁹.

Warto również wspomnieć o jeszcze jednym elektronicznym systemie obiegu dokumentów. JustiziaSip to platforma do składania, przesyłu dokumentów i telematycznego przetwarzania procedur sądowych używana w Kraju Basków. Od 1 stycznia 2016 roku stała się obowiązkowym narzędziem komunikacji elektronicznej prawników, prokuratorów, sędziów i innych pracowników sądu. Wprowadzenie tego systemu, było jednym

¹¹⁶ Ministerstwo Sprawiedliwości Hiszpanii, *About Electronic Communications Service in Spanish Justice Administration*, <https://joinup.ec.europa.eu/solution/electronic-communications-service-spanish-justice-administration/about> [dostęp: 07.07.2020].

¹¹⁷ González, Ignacio Delgado. 2017. *E-filing systems in Spain*, <http://legalinnovation.wpae.uni.wroc.pl/files/Ignacio%20Delgado%20Gonzalez,%20E-filing%20systems%20in%20Spain.pdf> [dostęp: 07.05.2020].

¹¹⁸ La Secretaría General de la Administración de Justicia. *LexNet electronic communications system*, <https://rm.coe.int/lexnet-electronic-communications-system-general-secretariat-of-justice/168078b0ce> [dostęp: 07.07.2020].

¹¹⁹ Ministerstwo Sprawiedliwości Hiszpanii. *About Electronic Communications Service in Spanish Justice Administration*, <https://joinup.ec.europa.eu/solution/electronic-communications-service-spanish-justice-administration/about> [dostęp: 07.07.2020].

z projektów modernizacji wymiaru sprawiedliwości realizowanych przez rząd baskijski, których głównym celem jest zapewnienie procesu sądowego, który byłby całkowicie elektroniczny. JustiziaSip ma około 6500 użytkowników, jest używany we wszystkich sądach i prokuraturach w kraju Basków z wyjątkiem sądu i prokuratury dla nieletnich i przetworzył ponad 500 000 dokumentów jedynie w pierwszej połowie 2016 roku.¹²⁰

Podobnie jak w przypadku systemu LexNet (systemy są ze sobą kompatybilne) każdy prawnik czy sędzia uzyskuje dostęp do informacji za pośrednictwem karty zawierającej certyfikat elektroniczny, dzięki czemu nikt inny nie może wyświetlić treści dotyczących sprawy¹²¹.

Wykorzystanie wideokonferencji w procesie karnym

W hiszpańskim prawie regulującym postępowanie karne, możemy znaleźć pewne szczególne rozwiązania dotyczące wykorzystania wideokonferencji. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na treść artykułu 229 ust. 3 ustawy organicznej¹²² o sądownictwie z 14 sierpnia 1982 roku (z późniejszymi zmianami) w zakresie odnoszącym się do wideokonferencji. Pozwala on na to, by składanie oświadczeń, przesłuchania, przeprowadzanie dowodu, konfrontacje świadków, badanie, przedstawianie sprawozdań, opinii biegłych i posiedzenia odbywały się w drodze wideokonferencji w obecności sędziego lub sądu oraz, w stosownych przypadkach, w obecności lub przy udziale stron.

¹²⁰ González, Ignacio Delgado. 2017. *E-filing systems in Spain*, <http://legalinnovation.wpae.uni.wroc.pl/files/Ignacio%20Delgado%20Gonzalez,%20E-filing%20systems%20in%20Spain.pdf> [dostęp: 07.05.2020].

¹²¹ Rząd Kraju Basków. *Servicio de Información a Profesionales*, https://www.justizia.eus/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadernam e1=Content-Disposition&blobheadervalue1=filename%3Dtriptico-justiziasip-cas_0.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1290511336415&ssbinary=true [dostęp: 07.05.2020].

¹²² Pojęcie ustawy organicznej jest nieznanym polskiemu systemowi prawa. W hierarchii aktów prawnych znajduje się pomiędzy konstytucją a ustawą, od których różni się zwykle trybem uchwalenia. Występuje między innymi w prawie hiszpańskim czy francuskim i reguluje sprawy o dużym znaczeniu dla państwa, jak na przykład działanie państwowych organów konstytucyjnych, ordynację wyborczą czy prawa człowieka i obywatela.

Poza wyjątkowymi przypadkami mowa tutaj o postępowaniach jawnych¹²³. Z kolei art. 325 ustawy o postępowaniu w sprawach karnych z 1 lipca 1985 roku (z późniejszymi zmianami) zakłada, że sędzia, z urzędu lub na wniosek, ze względów użytkowych, bezpieczeństwa lub porządku publicznego, a także w przypadkach pojawienia się kogoś, kto ma brać udział w zakresie dochodzenia lub postępowania karnego w charakterze strony pozwanej, świadka, biegłego lub w innych warunkach szczególnie uciążliwych lub szkodliwych, może wyrazić zgodę na przesłuchanie za pośrednictwem wideokonferencji lub podobnego systemu, który umożliwi dwukierunkową komunikację i jednoczesne przekazywanie obrazu i dźwięku.

Warto podkreślić, że hiszpański ustawodawca dopuścił wideokonferencję zarówno na wniosek stron, jaki i z urzędu. Jeżeli chodzi o przesłanki zastosowania, to zostały wymienione trzy podstawowe: ze względów użytkowych (przyspieszenie procesu i redukcja kosztów), bezpieczeństwa i porządku publicznego. Należy również zauważyć, iż stosowanie wideokonferencji nie ma charakteru bezwzględnie. Przytoczony powyżej artykuł ustawy organicznej zapewnia możliwość sprzeciwu stron i ochronę prawa do obrony, gdy tak postanowi sędzia lub sąd. Oznacza to więc, iż strony mogą się sprzeciwić wykorzystaniu wideokonferencji. Wskazuje się, że rozwiązanie to ma walor gwarancyjny i służy ochronie prawa do obrony¹²⁴.

Nie istnieją natomiast żadne ograniczenia dotyczące udziału stron postępowania lub dowolnej osoby zaangażowanej w przeprowadzanie dowodu, niezależnie od tego, czy jest ona świadkiem czy też biegłym. Ocena przydatności dowodów oraz informacji przekazanych biegłym należy do sądu¹²⁵.

¹²³ Europejski portal e-sprawiedliwość. 2019.

https://e-justice.europa.eu/content_taking_evidence_by_videoconferencing-405-es-pl.do?member=1 [dostęp: 08.05.2020].

¹²⁴ Kosowski, Jakub. 2016. *Odformalizowanie i elektronizacja jako kierunek rozwoju postępowania karnego*, w: *e-Wymiar sprawiedliwości w aspekcie europejskim*, red. nauk. Bogusław Śliwczyński i Lucyna Łuczak-Noworolnik, str. 105-106, <https://www.eprawo.net/images/KonferencjaNaukowa/eWymiar-sprawiedliwosci.pdf> [dostęp: 08.05.20].

¹²⁵ Europejski portal e-sprawiedliwość. 2019.

W literaturze branżowej podkreśla się zalety systemu wideokonferencji, wzrost jego wykorzystania w systemie sądowym oraz pozytywne głosy płynące od organów sądowych. Proces, dzięki wykorzystaniu wideokonferencji, zyskuje na sprawności i szybkości, głównie ze względu na prowadzenie postępowania sądowego w czasie rzeczywistym bez konieczności fizycznego przemieszczania się. Wskazuje się również fakt, że funkcjonariusze policji i służby więziennej poświęcali w ciągu roku milion roboczogodzin na transport i ochronę transportowanych więźniów. Dzięki zastosowaniu wideokonferencji, więźniowie i osadzeni mogą kontaktować się z sądem bezpośrednio z zakładów karnych i aresztów, a zaoszczędzony w ten sposób czas można wykorzystać na inne, bardziej produktywne zadania. Do tego należy dodać również kwestie bezpieczeństwa więźniów w transporcie oraz zaoszczędzone na transporcie pieniądze. Kolejną zaletą jest zastosowanie systemu w procesach dotyczących przemocy w rodzinie, gdzie wykorzystać go można w celu uniknięcia bezpośredniego kontaktu członków rodziny ze sprawcą przemocy¹²⁶.

Jeżeli chodzi o elementy cyfryzacji w postępowaniu cywilnym, to zgodnie z przepisami art. 147 ustawy o postępowaniu cywilnym, postępowanie ustne, przesłuchanie i fakt stawienia się przed sądem należy zarejestrować na nośniku umożliwiającym odtwarzanie dźwięku i obrazu. Wszystkie sądy w Hiszpanii są wyposażone w urządzenia audiowizualne, służące do rejestrowania rozpraw i przesłuchań. Następnie sekretarz sądu archiwizuje nagrania na płytach DVD. Strony mogą wystąpić o przesłanie im kopii na ich koszt¹²⁷.

https://e-justice.europa.eu/content_taking_evidence_by_videoconferencing-405-es-pl.do?member=1 [dostęp: 08.05.2020].

¹²⁶ Martínez, Anna. 2012. *¿Conseguirá la videoconferencia agilizar el sistema judicial?*, <https://blog.videoconferencia.net/2012/11/20/conseguira-la-videoconferencia-agilizar-el-sistema-judicial/> [dostęp: 08.05.20].

¹²⁷ Europejski portal e-sprawiedliwość. 2019.

https://e-justice.europa.eu/content_taking_evidence_by_videoconferencing-405-es-pl.do?member=1 [dostęp: 08.05.2020].

Cyfryzacja a przejrzystość

Jak wskazuje raport OECD, cyfrowe rozwiązania stosowane w hiszpańskim wymiarze sprawiedliwości przyczyniają się do wzrostu przejrzystości procesu sądowego. Elektroniczne procedury wdrażane w sądach sprawiają, że niektóre sprawy mogą być rozpatrywane całkowicie cyfrowo. Wszelkie pisma procesowe można składać drogą elektroniczną, a jeśli dokument zostanie złożony w formie papierowej, jest on od razu przetwarzany na postać cyfrową. Wszystkie dokumenty utworzone w trakcie postępowania są cyfrowe. Kolejnym elementem digitalizacji postępowań było wprowadzenie systemu eFidelius, który zastępuje pisemne protokoły nagraniami wideo z rozpraw i posiedzeń. Cyfrowy charakter postępowań sądowych wymaga większej elastyczności, ale zapewnia sędziom, prawnikom, asystentom administracyjnym i obywatelom ciągły dostęp do tych samych plików i materiałów on-line. Według OECD znacząco wzrosła transparentność, zarówno w aspekcie zewnętrznym, jak i wewnętrznym, z uwagi na wprowadzenie przez Ministerstwo Sprawiedliwości kompleksowego systemu wewnętrznej przejrzystości, monitorującego stan rozpatrywania spraw i obejmującego wszystkie szczeble administracji. System wspiera zarządzanie procedurami oraz generuje dane w czasie rzeczywistym, umożliwiając dokładniejsze monitorowanie i zarządzanie kluczowymi wskaźnikami wydajności. Co ważne, również obywatele mogą uzyskać dostęp do tych informacji, co sprawia, że idea transparentnego wymiaru sprawiedliwości jest bardziej wiarygodna i może zwiększyć zaufanie do instytucji publicznych¹²⁸.

¹²⁸ OECD e-Government Studies. 2020. *Reaping the Benefits of ICTs in Spain*, <https://www.oecd.org/gov/50488898.pdf>, str. 94-95 [dostęp: 08.05.2020].

Krzysztof Kumor

Holandia

Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości od wielu lat jest uznawana za jeden z priorytetów reformy wymiaru sprawiedliwości w Holandii. Wynika to z chęci nadążania za cyfryzacją społeczeństwa w ogóle oraz z chęci usprawnienia postępowań sądowych. Holandia tradycyjnie zajmuje wysoką pozycję pod względem cyfrowych rozwiązań i handlu elektronicznego. Unijne statystyki wskazują, że w 2016 roku aż 97% holenderskich gospodarstw domowych miało dostęp do Internetu. W raporcie z 2017 roku na temat korzystania z Internetu przez obywateli Unii Europejskiej stwierdzono, że wraz z Danią, Finlandią i Szwecją Holandia ma najbardziej zaawansowaną gospodarkę cyfrową w Unii¹²⁹.

Cyfryzacja postępowania cywilnego i administracyjnego – przykład nie do końca udanego projektu

W 2008 roku podjęto pierwsze kroki w celu zapewnienia ram prawnych cyfrowej komunikacji z sądami w holenderskim kodeksie postępowania cywilnego, a w 2012 roku dokonano dalszych dostosowań, umożliwiających cyfrowe zgłaszanie roszczeń. Jednak mimo tych rozwiązań, wciąż większość komunikacji między stronami a sądami oraz obieg informacji wewnątrz systemu odbywała się w formie papierowej¹³⁰.

W 2012 roku rozpoczęły się intensywne prace nad planowaniem i strategią wdrażania cyfrowych rozwiązań, a w lipcu 2016 roku holenderski parlament przyjął cztery akty prawne, których zadaniem była digitalizacja systemu prawnego w Holandii. Wdrażanie kolejnych etapów innowacji miało się zakończyć w 2021 roku. Jedną z pierwszych był „Program jakości i innowacji” („KEI programma”), wspólne przedsięwzięcie Ministerstwa

¹²⁹ Kramer, Xandra; van Gelder, Emma; Themeli, Erlis. 2018. *e-Justice in the Netherlands: the Rocky Road to Digitised Justice*, str. 1,

https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3285522_code738242.pdf?abstractid=3167543&mirid=1&type=2 [dostęp: 12.05.2020].

¹³⁰ Ibidem, str. 10.

Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości oraz wymiaru sprawiedliwości, które miało na celu uproszczenie oraz cyfryzację postępowania cywilnego i administracyjnego oraz zapewnienie, że system prawny będzie bardziej dostępny, sprawniejszy oraz lepiej przygotowany na niestandardowe rozwiązania.

Nowe przepisy miały umożliwić uczestnikom postępowania składanie pism i dokumentów procesowych w sprawach cywilnych i administracyjnych w formie cyfrowej. Dodatkową zaletą wprowadzonych przepisów była zwiększona przejrzystość postępowania, umożliwiająca stronom dostęp do pliku cyfrowego, pozwalającego na śledzenie wszystkich etapów procesu oraz zawierającego wszystkie złożone w sprawie dokumenty. Obywatelom decydującym się na występowanie w procesie bez profesjonalnego pełnomocnictwa pozostawiono możliwość dostarczania pism do sądu w formie papierowej¹³¹.

W 2014 roku na wstępnych etapach „Programu jakość i innowacji” udostępniono pierwszą procedurę cyfrową na najniższym szczeblu wymiaru sprawiedliwości. Dzięki niej wnioskodawcy mieli wnosić roszczenia za pomocą zabezpieczonego portalu internetowego dostępnego za pośrednictwem strony internetowej sądownictwa. W zamyśle procedura miała się odbywać w całości elektronicznie, oprócz ustnej rozprawy, wyznaczanej w razie konieczności. Jednak procedura została obłożona znacznymi ograniczeniami. Przede wszystkim była dostępna tylko w przypadku roszczeń do 25 tysięcy euro, w sprawach, w których biorą udział jedynie dwa podmioty oraz nie jest wymagany obszerny przegląd faktów. Dodatkowym utrudnieniem jest wymóg braku sprzeciwu którejkolwiek ze stron na zastosowanie procedury. Procedura została użyta jedynie kilka razy, z tego względu nie można mówić o jej sukcesie. W swej istocie KEI miał docelowo obejmować postępowaniem cyfrowym wszystkie sprawy cywilne¹³².

¹³¹ Zeldin, Wendy. 2016. *The Netherlands: Digitization of Legal System*, <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/the-netherlands-digitization-of-legal-system/> [dostęp: 08.05.2020].

¹³² Kramer, Xandra; van Gelder, Emma; Themeli, Erlis. 2018. *e-Justice in the Netherlands: the Rocky Road to Digitised Justice*, str. 10, https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3285522_code738242.pdf?abstractid=3167543&mirid=1&type=2 [dostęp: 08.05.2020].

Po reformie i nowych procedurach obiecywano sobie wiele bardzo dobrych efektów. Przykładowo zakładano, iż postępowanie cywilne prowadzone z wykorzystaniem cyfrowych procedur będzie można skrócić do około 6 tygodni. Miało się ograniczyć do jednej rundy pisemnej, jednej rozprawy w sądzie i wydania wyroku. W przypadku bardziej skomplikowanej sprawy sędzia mógłby wykorzystać dodatkową pisemną lub ustną rundę, w zależności od swojego uznania. Procedura miała zapewnić lepsze dostosowanie się do potrzeb stron¹³³.

Na przełomie marca i kwietnia 2018 roku w holenderskich mediach pojawiła się informacja, że projekt digitalizacji wymiaru sprawiedliwości w Holandii nie powiódł się i w tym kształcie nie będzie kontynuowany. Oficjalne stanowisko Holenderskiej Rady Sądownictwa, brzmiało, że KEI miałby zostać zresetowany. Ministerstwo złagodziło jednak tę decyzję, stwierdzając, że program został zamrożony¹³⁴. Wskazano na opóźnienia we wdrażaniu projektu oraz znaczne koszty, które wzrosły do 220 mln euro, chociaż początkowy budżet ustalono na 7 mln euro. Do 2018 roku zrealizowano zaledwie 5% planu, który miał być ukończony do 2021 roku¹³⁵. Rada odwołała się do raportu, który wskazywał najważniejsze problemy: zbyt ambitne cele, niejasny podział zadań pomiędzy podmioty zajmujące się wdrażaniem programu, zbyt skomplikowanie problemu. Rada zgodziła się z wnioskami i zaleciła przeniesienie nacisku z automatyzacji postępowania sądowego na cyfrową komunikację oraz dokładne określenie obowiązków, kompetencji i struktury zarządzania zaangażowanych podmiotów. Powołana została również specjalna komisja, której zadaniem było przeprowadzenie dokładnego „audytu” wdrażania programu.

¹³³ Center for International Legal Cooperation. 2016. *The Netherlands // Court cases digitised as of 2017*, <https://www.cilc.nl/the-netherlands-court-cases-digitised-as-of-2017/> [dostęp: 08.05.2020].

¹³⁴ van Gelder, Emma; Kramer, Xandra. 2018. *The deadlock in the digitisation of the Dutch judiciary*, <https://sites.unimi.it/EUCivilProcedure/index.php/2018/04/25/the-deadlock-in-the-digitisation-of-the-dutch-judiciary/> [dostęp: 08.05.2020].

¹³⁵ Kramer, Xandra; van Geldner, Emma; Themeli, Erlis. 2018. *e-Justice in the Netherlands: the Rocky Road to Digitised Justice*, str. 14, https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3285522_code738242.pdf?abstractid=3167543&mirid=1&type=2 [dostęp: 08.05.2020].

Decyzja o wstrzymaniu wdrażania KEI stanowi dużą przeszkodę dla dalszego procesu cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Jednak pomimo dużych nakładów czasu i pieniędzy, poniesionych, zarówno przez rząd, jak i profesjonalnych praktyków, wszystkie zainteresowane podmioty wydają się zdawać sobie sprawę, że dalsza cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości jest konieczna i nieniekłonna¹³⁶. Między innymi Holenderska Izba Adwokacka wyraziła chęć uczestnictwa w nadchodzących dyskusjach na temat przyszłości całego procesu¹³⁷.

W październiku 2019 roku został ogłoszony „Awaryjny program jakości i innowacji” (Spoedwet KEI) zakładający wycofanie się z cyfrowego procesu cywilnego i administracyjnego oraz zharmonizowanie procedur w całym kraju. Było to konieczne, ponieważ w dwóch z jedenastu sądów okręgowych (najniższy szczebel sądownictwa) – Gelderland oraz Midden-Nederland – zostały wprowadzone postępowania cyfrowe i towarzyszące im procedury. Nie mogąc sobie pozwolić na istnienie różnych systemów postępowania, postanowiono ujednoczyć procedury, wyłączając program cyfryzacji w tych sądach¹³⁸. Wprowadzono również zmiany w prawie postępowania cywilnego – nadano większe uprawnienia sędziom w zakresie administrowania procesem, wzmocniono zasadę ustności procesu cywilnego oraz umożliwiono stronom wzajemne zadawanie pytań (z możliwością uchylania pytań przez sędziego). Sędziowie od tej pory mogą zarządzić ustną rozprawę na każdym etapie postępowania¹³⁹. Jeśli chodzi o cyfrowe rozwiązania, to

¹³⁶ van Gelder, Emma; Kramer, Xandra. 2018. *The deadlock in the digitisation of the Dutch judiciary*, <https://sites.unimi.it/EUCivilProcedure/index.php/2018/04/25/the-deadlock-in-the-digitisation-of-the-dutch-judiciary/> [dostęp: 08.05.2020].

¹³⁷ Nederlandse Orde van Advocaten. 2018. *‘Reset’ digitaal procederen teleurstellend*, <https://www.advocatenorde.nl/nieuws/reset-digitaal-procederen-teleurstellend> [dostęp: 08.05.2020].

¹³⁸ Vijverberg, Mathilde. 2019. *KEI pilot ends: reset of digital litigation at Dutch courts, and new procedural rules*, <https://www.stibbe.com/en/news/2019/august/kei-pilot-ends-reset-of-digital-litigation-at-dutch-courts-and-new-procedural-rules> [dostęp: 12.05.2020].

¹³⁹ Sardjoe, Monisha; van Gameren, Jasper. 2019. *Revised Dutch Code of Civil Procedure: Effective 1 October 2019*, <https://www.natlawreview.com/article/revised-dutch-code-civil-procedure-effective-1-october-2019> [dostęp: 12.05.2020].

znowelizowany kodeks cywilny pozwala zastąpić pisemny protokół z rozprawy audio- lub audio-wizualnym nagraniem przebiegu rozprawy¹⁴⁰.

Obszary, w których cyfryzacja postępowania sądowego w Holandii się powiodła

Od 1 marca 2017 roku postępowanie w sprawach cywilnych przed holenderskim Sądem Najwyższym jest w całości zdigitalizowane. Z pewnością należy to docenić, nawet biorąc pod uwagę, iż postępowanie kasacyjne przed Sądem Najwyższym objęte jest przymusem adwokackim, z wyznaczoną niewielką liczbą tzw. prawników kasacyjnych (około 90 osób w kraju), a samych spraw rozpatrywanych rocznie jest około 300. Postępowanie cyfrowe przed tamtejszym Sądem Najwyższym jest obowiązkowe¹⁴¹.

Koniecznym jest tu wspomnieć, iż w Holandii dość powszechne jest sądownictwo arbitrażowe, często określane mianem sądownictwa „prywatnego”. „E-sąd” powstał w 2010 roku i koncentruje się głównie na sprawach cywilnych i gospodarczych, oferując stronom możliwość przeprowadzenia całej procedury przez Internet. Aby wszcząć postępowanie przed „E-sądem”, strony muszą *ex ante* zawrzeć klauzulę arbitrażową w umowie. Strony sporu otrzymują dane do logowania, które dają im dostęp do elektronicznego pliku procesowego. Plik ten gromadzi wszystkie pisma i dokumenty procesowe, a strony otrzymują powiadomienia o wszelkich zmianach, a także mogą śledzić postęp całego procesu on-line. Cała procedura kosztuje 375 lub 1000 euro, w zależności od tego, czy odbywa się ustna rozprawa, mogąca mieć miejsce z inicjatywy trybunału

¹⁴⁰ Schoenherr. 2020. *Court hearing via social network – has Europe missed its chance?*, <https://iclg.com/briefing/11088-court-hearing-via-social-network-has-europe-missed-its-chance> [dostęp: 12.05.2020].

¹⁴¹ Portal wymiaru sprawiedliwości. 2017. *Hoge Raad start als eerste gerecht met verplicht digitaal procederen*, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Hoge-Raad-start-als-eerste-gerecht-met-verplicht-digitaal-procederen.aspx#> [dostęp: 12.05.2020].

arbitrażowego lub stron. Procedura trwa osiem tygodni i skutkuje wydaniem przez arbitrów wiążącej, w świetle holenderskiego prawa, decyzji¹⁴².

Mimo braku spektakularnych sukcesów w dziedzinie cyfryzacji postępowania cywilnego i administracyjnego, za udaną należy uznać cyfryzację postępowania upadłościowego oraz karnego. Z danych udostępnionych w listopadzie 2018 roku przez oficjalny portal wymiaru sprawiedliwości, wynika, że 82% spraw upadłościowych i 80% spraw karnych było w tym czasie procedowanych cyfrowo¹⁴³. Warto również wskazać, iż niepowodzenie cyfryzacji całego wymiaru sprawiedliwości, nie wpłynęło szczególnie negatywnie na jego odbiór wśród Holendrów i w 2018 roku 79% obywateli uznawało go za sprawiedliwy bądź bardzo sprawiedliwy, w porównaniu do 56% średniej w Unii Europejskiej¹⁴⁴.

¹⁴² Van Gelder, Emma. 2017. *Digitalisering in buitengerechtelijke geschiloplossing*, <http://www.keiduidelijk.nl/2017/12/10/digitalisering-in-buitengerechtelijke-geschiloplossing/> [dostęp: 12.05.2020].

¹⁴³ Portal wymiaru sprawiedliwości. 2018. *Digitalisering civiel recht en bestuursrecht gaat verder*, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitalisering-civiel-recht-en-bestuursrecht-gaat-verder.aspx> [dostęp: 12.05.2020].

¹⁴⁴ Polska Agencja Inwestycji i Handlu. 2018. *Holandia. Przewodnik po rynku*, https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=34393 [dostęp: 11.05.2020].

Krzysztof Kumor

Austria

Austria była pierwszym krajem na świecie, który wprowadził elektroniczną komunikację z sądami. Austriacki wymiar sprawiedliwości wspierany jest przez zautomatyzowany System Informacji Sądowej (Verfahrensautomation Justiz – VJ), który wspiera wszystkie sądy i prokuratury w prowadzeniu rejestrów ponad 66 różnych rodzajów postępowań. Niektóre rodzaje postępowań (np. nakaz zapłaty) są w pełni zautomatyzowane; decyzje sądów wydawane są automatycznie i wysyłane za pośrednictwem scentralizowanej poczty on-line. Zgłoszenia i decyzje są przekazywane za pośrednictwem systemu elektronicznej komunikacji prawnej (ERV), a opłaty sądowe pobierane są jako płatności bezgotówkowe. Pierwsze systemy elektronicznej komunikacji z wymiarem sprawiedliwości zostały wprowadzone w 1990 roku.

Elektroniczna komunikacja z sądami – Elektronischer Rechtsverkehr (ERV)

Elektroniczna komunikacja z sądami (Elektronischer Rechtsverkehr – ERV) została wprowadzona już w 1990 roku jako środek komunikacji z sądami, który miałby taką samą moc prawną, jak przekazywanie akt w formie papierowej. ERV umożliwia elektroniczne transmisje akt, wniosków i innych dokumentów prawnych oraz pozwala na elektroniczną pracę z tymi dokumentami w aplikacjach informatycznych systemu wymiaru sprawiedliwości, jak również na daleko posuniętą automatyzację postępowania.

W 1999 roku wprowadzono system komunikacji zwrotnej Rückverkehr, który umożliwia elektroniczne doręczanie dokumentów procesowych. W ten sposób, na opłatach pocztowych, zaoszczędzono ponad 12 milionów euro rocznie.

W 2007 roku elektroniczną komunikację przeniesiono do technologii usług internetowych używających standardów MTOM (mechanizm optymalizacji transmisji wiadomości). Dostęp do ERV, który jest zabezpieczony przez SSL i certyfikaty, umożliwia między innymi

wysyłanie dowodów w formie załączników w formacie pdf ,a wraz z elektronicznie przesłanymi aktami w postaci danych XML. Od początku 2009 roku sądy i prokuratury przekazują wyroki, protokoły i inne dokumenty jako załączniki w formacie pdf za pośrednictwem ERV. Obecnie ERV ma ponad 10 000 użytkowników o łącznej zawartości około 14 milionów wiadomości.

Od 2013 roku obywatele austriaccy, korzystający z aplikacji mobilnej do podpisu telefonem komórkowym o nazwie „karta obywatela” (Bürgerkarte), mogą przysyłać wszystkie wnioski do wszystkich sądów i prokuratur on-line za pośrednictwem bezpiecznej komunikacji przez serwis internetowy. W 2018 roku wprowadzono tę możliwość dla cudzoziemców korzystających z identyfikacji zgodnej z eIDAS (unijna regulacja w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na jednolitym rynku europejskim)¹⁴⁵.

Wideokonferencje

W 2005 roku wprowadzone zostały przepisy prawa procesowego dotyczące używania sprzętu do wideokonferencji podczas przesłuchań świadków i oskarżonych we wstępnym postępowaniu karnym, świadków w procesach karnych oraz świadków, stron, tłumaczy i biegłych w postępowaniu cywilnym.

Technologia wideokonferencji oferuje sędziom możliwość wezwania osoby do sądu wyposażonego w system wideokonferencji, znajdującego się najbliżej jej miejsca zamieszkania i bezpośredniego jej przesłuchania za pośrednictwem wideokonferencji, która w innym przypadku musiałaby zostać przesłuchana przez inny sąd, w drodze tzw. pomocy prawnej.

¹⁴⁵ Federal Ministry of Constitutional Affairs, Reforms, Deregulation and Justice. 2018. *IT applications in the Austrian justice system*, https://www.justiz.gv.at/file/8ab4ac8322985dd501229ce3fb1900b4.de.0/it-justizbrosch%C3%BCre%20englisch_stand%20dezember%202018.pdf?forcedownload=true, str. 10 [dostęp: 05.05.2020].

W celu zapewnienia możliwości przesłuchania uczestników postępowania za pośrednictwem wideokonferencji, za pośrednictwem Intranetu wymiaru sprawiedliwości sędziowie korzystają z systemu rezerwacji pokoi przesłuchań. Pozwala to na łatwą w obsłudze rezerwację sal sądowych w jednym kroku, przy czym wszystkie zaangażowane osoby automatycznie otrzymują potwierdzenie rezerwacji oraz wszelkie istotne informacje związane z przesłuchaniem.

Od marca 2011 roku wszystkie sądy, prokuratury i więzienia są wyposażone w systemy wideokonferencyjne. W 2017 roku w całej Austrii odbyło się około 4000 wideokonferencji, z czego około 12% z udziałem zagranicznych sądów¹⁴⁶.

Elektroniczne zintegrowane wsparcie prokuratury (EliAs)

EliAs to rozwiązanie informatyczne, które ma na celu ułatwienie administrowania aktami w postępowaniach przygotowawczych oraz w dużej mierze zastąpienie ogromnej liczby akt fizycznych (około 600 000 rocznie) elektronicznymi. Po zakończeniu wstępnego etapu sprawy przeciwko nieznanym sprawcom, akta są przetwarzane za pośrednictwem EliAs (około dwóch trzecich wszystkich spraw). Na potrzeby postępowania, na podstawie przychodzących za pośrednictwem systemu ERV raportów, tworzone są przejrzyste pliki EliAs i następnie przedstawiane prokuratorom. Kierując się podpowiedziami prostego w obsłudze menu, mogą bezpośrednio przerwać postępowanie zgodnie z § 197 austriackiego kodeksu postępowania karnego [StPO] w formie elektronicznej (bez dokumentów papierowych; około 90% spraw przeciwko nieznanym przestępcom). Do tej pory około 2 miliony spraw zamknięto wyłącznie cyfrowo.

Korzyści obejmują oszczędność papieru i przestrzeni, zmniejszenie obciążenia biur zadaniami związanymi z rutynowymi czynnościami ręcznymi, pozostawiając więcej miejsca na wsparcie prokuratorów i skutkując krótszym czasem przetwarzania sprawy.

¹⁴⁶ Ibidem, str. 35 [dostęp: 05.05.2020].

W kolejnych fazach projektu, system został rozszerzony na umorzenie spraw przeciwko nieznanym sprawcom, w tym wysyłanie powiadomień o umorzeniu pokrzywdzonym i policji kryminalnej. System zaimplementowano w biurach podawczych, co pozwoliło skanować dodatkowe dokumenty otrzymywane pocztą i integrować je z plikami w systemie EliAs. W pełni elektroniczny system zarządzania plikami umożliwia również obsługę osób wnioskujących o wydanie odpisów akt, które jest realizowane za pośrednictwem osobnej aplikacji do ich dostarczania. Podobne wnioski można składać za pośrednictwem ERV i integrować je z systemem EliAs¹⁴⁷.

Intranet

Intranet wymiaru sprawiedliwości jest wewnętrznym portalem informacyjnym dla wszystkich pracowników i ważnym narzędziem pracy. Intranet opiera się na tych samych koncepcjach i technologiach co Internet, jednak treść jest dostępna tylko wewnątrz systemu wymiaru sprawiedliwości. W ten sposób Intranet jest centralnym punktem dostępu do wszystkich wewnętrznych i wybranych zewnętrznych aplikacji internetowych oraz informacji dla pracowników wymiaru sprawiedliwości. Informacje z wewnętrznych aplikacji internetowych, takich jak zintegrowana administracja więzienna, poczta internetowa, portal zarządzeń ministerialnych, międzynarodowa pomoc sądowa lub baza danych oficjalnych publikacji mogą być wyszukiwane szybko, łatwo i w uporządkowany sposób. Aplikacje zewnętrzne, w tym między innymi federalny system informacji prawnej, rejestr gruntów, rejestr przedsiębiorstw lub centralny rejestr mieszkańców, również są dostępne za pośrednictwem Intranetu¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Ibidem, str. 7 [dostęp: 05.05.2020].

¹⁴⁸ Ibidem, str. 38 [dostęp: 05.05.2020].

Cyfrowe zarządzanie systemem penitencjarnym

W 2000 roku Austria rozpoczęła wprowadzanie kompleksowego systemu zautomatyzowanego zarządzania systemem penitencjarnym (Integrierte Vollzugsverwaltung / IVV – Zintegrowana Administracja Więzienna). Stworzono do tego celu program zawierający dokumentację dotyczącą więźniów, umożliwiający obsługę kluczowych obszarów administracji więziennej oraz system obliczania terminów. W ciągu ostatnich kilku lat cały system „zarządzania” więźniami został *de facto* zastąpiony administracją elektroniczną poprzez kolejne rozszerzenia i dodatkowe moduły np. administrowanie pieniędzmi, pracą i harmonogramem, a nawet obszar dotyczący opieki nad więźniami – system opieki medycznej i społecznej. W skład systemu zarządzania wszedł również system elektronicznej wymiany dokumentów między zakładami karnymi a sądami¹⁴⁹.

System zawiera aktualną listę więźniów, pomaga administrować aresztem, planować i zarządzać przekazywaniem więźniów, a także automatycznie obliczać koniec kary więzienia i wszelkie związane z tym terminy¹⁵⁰.

W 2016 roku system rozszerzono o możliwość złożenia drogą elektroniczną wniosku o dozór elektroniczny oraz rejestr skarg. Dzięki systemowi możliwe jest elektroniczne przesłuchiwanie więźniów, zapewnienie pomocy tłumacza podczas wideokonferencji, prowadzenie harmonogramu więziennych obowiązków więźniów oraz rozliczanie czasu pracy. W systemie znajduje się również platforma e-learningowa przeznaczona dla więźniów¹⁵¹.

¹⁴⁹ Federal Ministry of Constitutional Affairs, Reforms, Deregulation and Justice. 2018. *IT applications in the Austrian justice system*, https://www.justiz.gv.at/file/8ab4ac8322985dd501229ce3fb1900b4.de.0/it-justizbrosch%C3%BCre%20englisch_stand%20dezember%202018.pdf?forcedownload=true, str. 8 [dostęp: 05.05.2020].

¹⁵⁰ Federal Ministry of Justice. 2009. *The Austrian judicial system*, https://svrh.ch/wp-content/uploads/2019/04/UEMC-AT-Judicial_System-2009.pdf, str. 35 [dostęp: 05.05.2020].

¹⁵¹ Federal Ministry of Constitutional Affairs, Reforms, Deregulation and Justice. 2018. *IT applications in the Austrian justice system*, <https://www.justiz.gv.at/file/8ab4ac8322985dd501229ce3fb1900b4.de.0/it->

Krzysztof Kumor

Niemcy

Wykorzystanie komunikacji przez Internet w niemieckim wymiarze sprawiedliwości następuje stopniowo. Przepisy proceduralne pozwalające na komunikację elektroniczną z uczestnikami postępowania sądowego pojawiły się już w 2013 roku. Jednak nie oznacza to, że natychmiast zrewolucjonizowały one działanie niemieckich sądów. System sądowy Niemiec nie jest w pełni zunifikowany i w większości podlega administracji sądowej danego kraju związkowego. Na szczeblu federalnym nie przyjęto żadnych szczegółowych wytycznych i procedurę przeprowadzania dowodu czy przesłuchania organizuje i ustala administracja sądowa danego Landu¹⁵². Nie każdy z nich korzysta z tych samych technologii informatycznych w zakresie prowadzenia postępowania. Przesłuchania wideo oraz wideokonferencje nie są prowadzone obligatoryjnie i wykorzystanie tej techniki wymaga każdorazowej zgody. Można spotkać się z opiniami, że profesjonalni pełnomocnicy unikają ich ze względu na koszty sprzętu lub z powodu strategii procesowej, jeśli w interesie ich klientów leży opóźnienie postępowania¹⁵³.

Posiedzenia z wykorzystaniem wideokonferencji

W 2013 roku do niemieckiej procedury cywilnej (Zivilprozessordnung – ZPO) wprowadzono przepis umożliwiający prowadzenie posiedzenia przez Internet. Artykuł 128a ust. 2 ZPO umożliwia przeprowadzenie posiedzenia przy użyciu wideokonferencji, o ile strony wyrażą na to zgodę. W drodze wideokonferencji można przesłuchiwać

justizbrosch%C3%BCre%20englisch_stand%20dezember%202018.pdf?forcedownload=true, str. 9 [dostęp: 05.05.2020].

¹⁵² Europejski portal e-sprawiedliwość. 2020. https://e-justice.europa.eu/content_taking_evidence_by_videoconferencing-405-de-pl.do?member=1 [dostęp: 04.05.2020].

¹⁵³ Matussek, Karin. 2020. *Pandemic May Finally Push Germany's Courts Into 21st Century*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-14/pandemic-may-finally-push-germany-s-courts-into-21st-century> [dostęp: 04.05.2020].

świadków, biegłych i strony¹⁵⁴. Obraz i dźwięk muszą być przekazywane jednocześnie do miejsca, gdzie podczas przesłuchania znajduje się świadek lub biegły, oraz do sali rozpraw. Jeżeli strony, przedstawiciele i doradców prawnych upoważniono do przebywania w innym miejscu, obraz i dźwięk z przesłuchania muszą być również przekazywane do tego miejsca¹⁵⁵.

Dodatkowo stosowane są przepisy dotyczące przesłuchania za pomocą wideokonferencji świadków, których dobro z jakiegoś powodu mogłoby być zagrożone. Podobne przepisy istnieją w odniesieniu do przesłuchiwanie dzieci oraz świadków wymagających szczególnego traktowania¹⁵⁶.

Elektroniczne przesyłanie dokumentów

Po tym, jak niemiecki prawodawca stworzył niezbędne ramy prawne dla elektronicznych transakcji prawnych, Federalny Sąd Administracyjny i Federalny Sąd Finansowy wraz z Federalnym Biurem Bezpieczeństwa Informacji, Wyższym Sądem Administracyjnym w Münster (odpowiedzialnym za projekt pilotażowy w Nadrenii Północnej-Westfalii) i we współpracy z krajami związkowymi Bremy i Hesji zaprojektował „Elektroniczny sąd i administracyjną skrzynkę pocztową” (Elektronisches Gerichts- und Verwaltungspostfach – EGVP). Dzięki komponentom infrastruktury EGVP (EGVP, beA, beBPo) dokumenty pisemne i inne dokumenty mogą być przesyłane szybko i bezpiecznie w formie elektronicznej do wszystkich uczestniczących sądów i organów.

¹⁵⁴ Zivilprozessordnung (Kodeks postępowania cywilnego), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html [dostęp: 04.05.2020].

¹⁵⁵ Europejski portal e-sprawiedliwość. 2020. https://e-justice.europa.eu/content_taking_evidence_by_videoconferencing-405-de-pl.do?member=1 [dostęp: 04.05.2020].

¹⁵⁶ Van der Vlis, Evert-Jan. 2011. *Videoconferencing in criminal proceedings*, str. 13-14 http://www.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/04/02_vanderVlis.pdf, [dostęp: 04.05.2020].

EGVP jest standardem stosowanym przez niemieckie sądy i inne organy, do bezpiecznego i legalnego przesyłania wiadomości za pomocą protokołu transportowego OSCI (Online Services Computer Interface).

W ramach systemu EGVP funkcjonują „podsystemy”:

- beBPo – system dla organów administracji publicznej, a także korporacji i instytucji prawa publicznego. Podmioty te są zobowiązane na mocy przepisów z 1 stycznia 2018 roku do otwarcia bezpiecznej ścieżki przesyłania dokumentów elektronicznych. Prawo przewiduje ten system jako bezpieczny środek komunikacji elektronicznej z sądami. Wymiar sprawiedliwości zaleca stosowanie beBPo, ponieważ zapewnia on wszystkie wymagania techniczne i nie ma potrzeby dołączania kwalifikowanych podpisów elektronicznych¹⁵⁷.
- beA – powszechny system poczty elektronicznej dla prawników działający w systemie EGVP. System umożliwia bezpieczną komunikację elektroniczną między prawnikami a innymi uczestnikami elektronicznych postępowań. Od 1 stycznia 2018 roku prawnicy mają **obowiązek biernego** korzystania ze skrzynki. Formalnie oznacza to, że właściciele specjalnej elektronicznej skrzynki pocztowej (profesjonalni pełnomocnicy) są zobowiązani do zapewnienia i utrzymania zaplecza technicznego wymaganego do jej użytkowania, ciągłego dostępu do niej oraz do rejestracji wszystkich wpływających dokumentów. Dlatego obowiązkiem każdego prawnika jest regularne sprawdzanie w beA, czy nie wpłynęły jakiegokolwiek wiadomości, pisma lub inne dokumenty. Obecnie beA może być już używany do wysyłania wiadomości. **Obowiązek aktywnego użytkowania**, który wejdzie w życie w 2020 roku (w zależności od kraju związkowego; profesjonalni pełnomocnicy będą mieli czas na dostosowanie się do systemu najpóźniej do 1.01.2022 roku) Oznacza to, że

¹⁵⁷ Elektronisches Gerichts- und Verwaltungspostfach, <https://egvp.justiz.de/behoerdenpostfach/index.php> [dostęp: 04.05.2020].

pełnomocnicy będą zobowiązani do przesyłania dokumentów drogą elektroniczną do sądów¹⁵⁸.

Jako korzyści, twórcy tego systemu wymieniają:

- dostęp „przez całą dobę” do sądów i organów;
- bezpieczną i niezawodną transmisję przy użyciu standardu OSCI;
- ochronę komunikacji za pomocą mechanizmów kryptograficznych;
- oszczędność czasu i kosztów;
- możliwość przetwarzania elektronicznego dokumentów;
- automatyczne elektroniczne potwierdzenie odbioru z sądu i organu przyjmującego;
- „elektroniczne transakcje prawne z jednego źródła”, które w praktyce oznaczają tylko jedno oprogramowanie do kompilowania, ewentualnie podpisywania, szyfrowania i przesyłania wiadomości.¹⁵⁹

Przepisy, które regulują działanie systemu, weszły w życie 1 stycznia 2018 roku, a składają się na nie przepisy zmieniające następujące akty prawne:

- ustawa o promocji elektronicznych transakcji prawnych z sądami z dnia 10 października 2013 roku;
- rozporządzenie w sprawie technicznych warunków ramowych dotyczących elektronicznych transakcji prawnych oraz specjalnej skrzynki pocztowej organów elektronicznych (rozporządzenie o elektronicznych transakcjach prawnych – ERVV) z dnia 24 listopada 2017 roku;

¹⁵⁸ Bundesrechtsanwaltskammer. 2020. *beA: Das besondere elektronische Anwaltspostfach*.

<https://www.brak.de/fuer-anwaelte/bea-das-besondere-elektronische-anwaltspostfach/> [dostęp: 04.05.2020].

¹⁵⁹ Elektronisches Gerichts- und Verwaltungspostfach, https://egvp.justiz.de/beh_allgemeine_info/index.php [dostęp: 04.05.2020].

- ustawa o wprowadzaniu plików elektronicznych w sądownictwie i dalszej promocji elektronicznych transakcji prawnych z 5 lipca 2017 roku.¹⁶⁰

Jeśli chodzi o postępowanie przed sądem administracyjnym, to strony postępowania mogą składać dokumenty na piśmie do Federalnego Sądu Administracyjnego drogą elektroniczną. Trybunał ustanowił w tym celu elektroniczną skrzynkę pocztową. Dokumenty elektroniczne muszą być opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym lub podpisane i złożone za pomocą bezpiecznej metody przesyłania. Bezpiecznymi metodami transmisji są specjalna elektroniczna skrzynka pocztowa dla prawników (*besonderes elektronisches Anwaltspostfach – beA*), specjalna elektroniczna skrzynka pocztowa dla organów władzy publicznej (*besondere elektronische Behördenpostfach – beBPo*) lub przesył potwierdzony podpisem elektronicznym. Standardowy adres e-mail nie jest wystarczający.

Elektroniczna komunikacja prawna i transakcje dokumentów oparte są na art. 55a kodeksu postępowania administracyjnego (*Verwaltungsgerichtsordnung – VwGO*) oraz na rozporządzeniu w sprawie technicznych ram elektronicznej komunikacji prawnej i transakcji oraz specjalnej elektronicznej skrzynki pocztowej dla władz¹⁶¹.

Transmisje i nagrywanie rozpraw sądowych

W 2017 roku niemiecki parlament przyjął nowelizację ustawy o funkcjonowaniu sądów niemieckich, która zezwala na transmisję audio na żywo postępowań sądowych w oddzielnym pokoju medialnym, ogłaszania wyroków i uzasadnień wyroków najwyższych sądów federalnych oraz rejestrowania postępowań sądowych o znaczeniu historycznym dla Niemiec. Ponadto poprawka ułatwia dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnością słuchu lub mowy. Nowelizacja ustawy

¹⁶⁰ Elektronisches Gerichts- und Verwaltungspostfach, <https://egvp.justiz.de/rechtlicheGrundlagen/allgemeineGrundlagen/index.php> [dostęp: 04.05.2020].

¹⁶¹ Niemiecki Federalny Sąd Administracyjny. *Electronic legal communication and transactions*. <https://www.bverwg.de/en/rechtsprechung/elektronischer-rechtsverkehr> [dostęp: 04.05.2020].

weszła w życie sześć miesięcy po 18 października 2017 roku, czyli dacie publikacji w Federalnym Dzienniku Ustaw. Przepis dotyczący dostępności środków komunikacji dla osób z upośledzeniem mowy lub słuchu wszedł w życie następnego dnia po publikacji¹⁶².

Nowelizacja zezwala na transmisję na żywo dźwięku z rozprawy do oddzielnego pokoju prasowego w sądzie, w przypadku procesów wzbudzających duże zainteresowanie mediów, o co często upominali się dziennikarze i przedstawiciele mediów. Szczególnym przyczynkiem do wprowadzenia nowelizacji był głośny proces toczący się w Monachium przeciwko członkom prawicowej grupy terrorystycznej Narodowo-Socjalistyczne Podziemie, oskarżonych o popełnienie dziesięciu morderstw, trzech ataków bombowych i 15 napadów na banki w latach 1998–2011. Decyzja o zapewnieniu nadawania dźwięku w oddzielnym pokoju medialnym oraz o zezwoleniu na nadawanie lub nagrywanie zależy od uznania sędziego i nie można się od niej odwołać.

Zmieniona ustawa przewiduje możliwość nagrywania i nadawania w radiu i telewizji orzeczeń i wyroków Trybunału Federalnego i innych najwyższych sądów federalnych. Publiczne transmitowanie orzeczeń Federalnego Trybunału Konstytucyjnego było już dozwolone przed poprawką.

Nowelizacja oferuje również możliwość rejestrowania postępowań sądowych Federalnego Trybunału Konstytucyjnego i najwyższych sądów federalnych, jeżeli postępowanie to ma dla Niemiec znaczenie historyczne. Nagrania nie są udostępniane publicznie ani przechowywane w aktach sądowych, ale są przekazywane do niemieckiego archiwum federalnego lub archiwum państwowego, gdzie naukowcy mogą uzyskać do nich dostęp, z zastrzeżeniem określonych warunków lub terminów.

Ponadto poprawka poprawiła dostęp do wymiaru sprawiedliwości osobom z upośledzeniem słuchu lub mowy, umożliwiając korzystanie z bezpłatnych pomocy

¹⁶² Gesley, Jenny. 2017. *Germany: New Law Allows Broadcasting and Recording of Court Proceedings*, <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-new-law-allows-broadcasting-and-recording-of-court-proceedings/> [dostęp 05.05.2020].

komunikacyjnych, takich jak usługi tłumaczeń w języku migowym w całym postępowaniu sądowym. Wprowadzone przepisy miały na celu wdrożenie zobowiązań wynikających z Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych i zaleceń Komitetu ONZ ds. Praw Osób Niepełnosprawnych w celu poprawy fizycznej i komunikacyjnej dostępności sądów¹⁶³.

¹⁶³ Gesley, Jenny. 2017. *Germany: New Law Allows Broadcasting and Recording of Court Proceedings*, <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-new-law-allows-broadcasting-and-recording-of-court-proceedings/> [dostęp: 05.05.2020].

Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Estonia

Estonia jest obecnie niekwestionowanym liderem wykorzystania nowoczesnych technologii w administracji publicznej w Europie. Osiągnięcie tej pozycji było efektem długofalowej inwestycji w informatyzację państwa, która zaczęła się w latach 90. ubiegłego wieku od reformy Tiigrihüpe („Tygrysi Skok”), dzięki której szkoły wyposażono w sprzęt komputerowy i dostęp do Internetu, a ich użytkowników w zaawansowaną wiedzę i umiejętności. Kluczem do sukcesu była nie tylko ścisła współpraca z sektorem prywatnym, ale przede wszystkim kontynuowanie przez kolejne rządy programów rozpoczętych przez poprzedników.

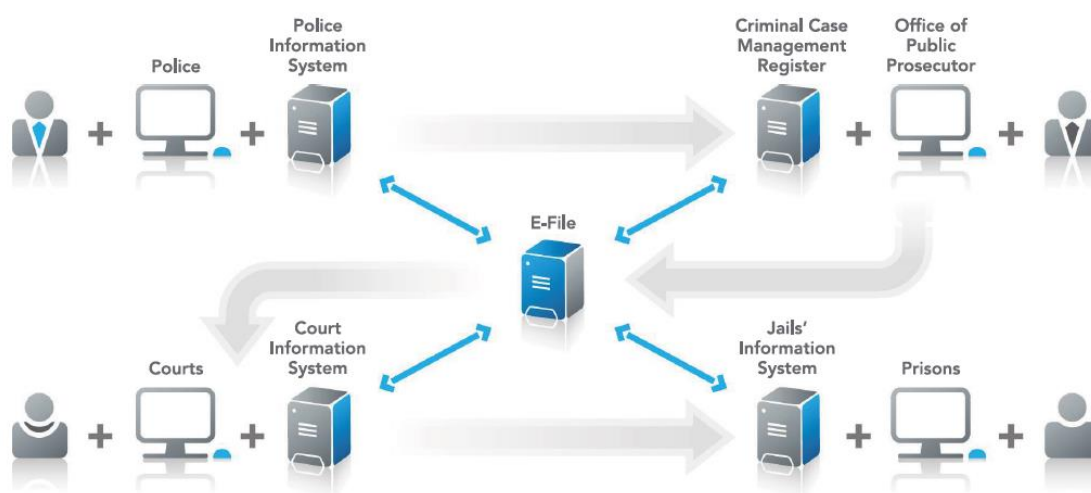
E-Estonia

Nowoczesnych rozwiązań zastosowanych w estońskim wymiarze sprawiedliwości nie sposób omówić w oderwaniu od reszty administracji publicznej. Stworzono tam bowiem X-Tee (ang. *X-Road*) – zintegrowany system wymiany danych pomiędzy instytucjami. Zautomatyzowanie przepływu informacji w praktyce oznacza, że w razie potrzeby jedna instytucja pobiera informację od drugiej, zamiast żądać jej dostarczenia od obywatela lub sporządzać odpowiedni wniosek na piśmie. System nie polega na jednej bazie danych zlokalizowanej na centralnym serwerze lecz łączy ze sobą rozproszone ogniska informacji. Aby uniknąć odsyłania interesanta do kolejnych instytucji, zobowiązano je do wzajemnej wymiany informacji, co z czasem doprowadziło do wypracowania procedur, a następnie automatyzacji procesu¹⁶⁴.

Estoński wymiar sprawiedliwości bazuje na centralnym systemie informacyjnym E-File wprowadzonym w 2008 roku. System ten umożliwia dostęp do informacji na temat toku

¹⁶⁴ Tomczyk, Jacek (Chip.pl). 2018. *Estoński cud informatyczny*. <https://www.chip.pl/2018/07/estonski-cud-informatyczny/2/> [dostęp: 12.05.2020]

spraw cywilnych, karnych, administracyjnych i wykroczeniowych dla wszystkich zainteresowanych stron, na czele z interesantem i jego pełnomocnikami. Za jego pomocą interesanci mogą przesłać wezwanie do spłaty długu lub zobowiązań alimentacyjnych. W sprawach cywilnych i administracyjnych strony postępowania mają możliwość przesyłania i odbierania dokumentów oraz przeglądania zdigitalizowanych akt sądowych. Dane istotne dla konkretnej sprawy pobierane są z systemów informatycznych policji, sądownictwa, prokuratury i zakładów karnych. System E-File w 2014 roku został wyróżniony w konkursie „Kryształowa Waga Wymiaru Sprawiedliwości” organizowanym przez Radę Europy jako innowacja, wspierająca jakość i efektywność wymiaru sprawiedliwości¹⁶⁵.

Schemat funkcjonowania systemu E-File.

Źródło: https://www.rik.ee/sites/www.rik.ee/files/elfinder/article_files/RIK%20eFile.pdf

Obok systemu E-File funkcjonuje również KIS – System Informacji Sądowej (ang. *Court Information System*), za pomocą którego możliwe jest wniesienie sprawy, która następnie

¹⁶⁵ Centre of Registers and Information Systems (RIK). *E-File*.

https://www.rik.ee/sites/www.rik.ee/files/elfinder/article_files/RIK%20eFile.pdf [dostęp: 12.05.2020]

przydzielana jest sędziemu. W ramach systemu KIS generowane są wezwania do sądu oraz udostępniane są orzeczenia sądowe.

Bezpieczeństwo i stabilność systemów informatycznych

Bezpieczeństwo systemu bazuje z jednej strony na wirtualnym dowodzie tożsamości przypisanym każdemu obywatelowi, za pomocą którego autoryzuje on wszystkie czynności przy załatwianiu spraw urzędowych za pośrednictwem Internetu, z drugiej zaś na rejestrowaniu pochodzenia każdej zmiany w danej sprawie, dzięki czemu możliwe jest dotarcie do instytucji lub osoby, która ją wywołała. W przeciwieństwie do tradycyjnej, analogowej administracji, nie ma możliwości zniszczenia lub zgubienia dokumentu, nie ma także konieczności przechowywania dowodów nadania i otrzymania papierowej korespondencji, aby dowieść, że dołożyliśmy należytej staranności we własnej sprawie.

Co jest wadą przestarzałej dokumentacji, bywa i jej zaletą – jest odporna na ryzyko ataków hakerskich. W 2007 roku Estonia musiała zmierzyć się z poważnym kryzysem bezpieczeństwa i stabilności swoich systemów informatycznych, a zarazem administracji państwowej. Wtedy to wskutek ataku hakerów rosyjskiej organizacji „Nasi” wyłączone zostały rządowe strony internetowe, strony największych estońskich banków oraz serwisów informacyjnych. Po zażegnaniu blisko miesięcznego kryzysu wzmocniono infrastrukturę informatyczną, a NATO utworzyło w Tallinnie nową instytucję – Centrum Doskonałości Współdziałania w obronie przed Cyberzagrożeniami (ang. *NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*)¹⁶⁶.

Dziesięć lat po słynnym ataku Estonia musiała zmierzyć się z kolejnym problemem – choć w warunkach „kontrolowanych”, kiedy to grupie czeskich i włoskich naukowców udało się złamać zabezpieczenia systemów służących potwierdzaniu tożsamości. Estończycy musieli

¹⁶⁶ Jalonen, Jussi. 2009. Dni, które wstrząsnęły Estonią. <https://www.eesti.pl/dni-ktore-wstrzasnely-estonia-11963.html> [dostęp: 12.05.2020]

wymienić elektroniczne dowody osobiste, którymi posługują się na co dzień, załatwiając sprawy urzędowe¹⁶⁷.

Wykorzystanie wideokonferencji

Obecnie każdy estoński sąd oraz każdy zakład karny dysponuje co najmniej jednym urządzeniem do wideokonferencji¹⁶⁸. W praktyce estońskiego wymiaru sprawiedliwości wideokonferencje wykorzystywane są przede wszystkim w celu przesłuchania świadków. Dotychczas oskarżeni i podejrzani o popełnienie przestępstw lub wykroczeń musieli wyrazić zgodę na uczestnictwo w rozprawie w formie wideokonferencji. W tej chwili, w związku z pandemią COVID-19, rząd zaakceptował projekt ustawy estońskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, wedle którego zgoda ta nie będzie już potrzebna, o ile sąd będzie przekonany, że prawo do obrony nie zostało naruszone¹⁶⁹. Choć zmiana ta ma uprościć procedurę wideokonferencji w dobie pandemii, pozostawienie sędziom oceny stopnia przestrzegania prawa do obrony rodzi ryzyko nadużyć i w konsekwencji naruszenia tego prawa.

¹⁶⁷ Tomczyk, Jacek (Chip.pl). 2017. *Złamano zabezpieczenia identyfikacji w bankach i instytucjach publicznych* <https://www.chip.pl/2017/11/zlamano-zabezpieczenia-identyfikacji-bankach-instytucjach-publicznych/> [dostęp: 12.05.2020]

¹⁶⁸ The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). 2014. *European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice*. <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1> [dostęp: 12.05.2020]

¹⁶⁹ Republic of Estonia/Ministry of Justice. 2020. *More digital solutions can be used in criminal proceedings* <https://www.just.ee/en/news/more-digital-solutions-can-be-used-criminal-proceedings> [dostęp: 12.05.2020]

Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Rosja

W zarządzeniach z 18 marca i 8 kwietnia 2020 roku prezydium Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej wraz z Radą Sędziów ogłosiło szereg zaleceń dotyczących funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w dobie pandemii COVID-19. Oprócz typowych wytycznych dotyczących ograniczenia wizyt w budynkach, znajdziemy w nich zapis dotyczący składania dokumentów za pośrednictwem Internetu lub poczty, a także rekomendację przeprowadzania rozpraw sądowych w formie wideokonferencji. Podobnie jak w Polsce wskazano, które kategorie spraw należy traktować priorytetowo (np. sprawy dotyczące podstawowych praw i wolności konstytucyjnych, praw osób niepełnoletnich i niepełnosprawnych, zastosowania tymczasowego aresztowania, postępowania nakazowe i uproszczone). Sądy mają możliwość zajmowania się także innymi sprawami, jeśli pozwalają na to warunki pracy lub wymagają tego specyficzne okoliczności. W przypadku sądów arbitrażowych rozpoznających sprawy gospodarcze, pozostawiono sądom swobodę oceny pilności sprawy¹⁷⁰.

Możliwość zdalnego uczestnictwa w rozprawie przewidziana została w art. 155 p. 1 Kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej. Ograniczona jest możliwościami technicznymi sądu i wymaga złożenia wniosku. Obecnie wszyscy uczestnicy rozprawy przez wideokonferencję muszą korzystać z urządzeń znajdujących się w sądach – połączenie nie może zostać zrealizowane np. pomiędzy sądem a prywatnym mieszkaniem strony czy świadka. Uczestnictwo w rozprawie w formie wideokonferencji wymaga zatem fizycznej obecności uczestników w sądzie, choć według przepisów zawsze ma być to sąd najbliższy miejscu ich zamieszkania.

¹⁷⁰ Linklaters. 2020. *Russian litigation during the COVID-19 pandemic* https://lpscdn.linklaters.com/-/media/files/document-store/pdf/moscow/2020/april/russian_litigation_during_the_covid_19_pandemic.ashx?rev=525d763f-b754-48d8-990a-d1985113c20a&extension=pdf [dostęp: 11.05.2020]

Rozprawa za pośrednictwem urządzeń prywatnych – projekt ustawy

Powyżej opisane utrudnienia zainspirowały Andreia Klishasa, przewodniczącego Rady Federacji ds. Legislacji Konstytucyjnej i Budownictwa Państwowego oraz Aleksieja Russkiego, wiceprzewodniczącego Komisji Polityki Gospodarczej do opracowania projektu ustawy rozszerzającego dostęp obywateli do zdalnego uczestnictwa w rozprawach sądowych za pomocą osobistych urządzeń z dostępem do Internetu¹⁷¹.

Autorzy projektu zakładają, że zainteresowani uczestnicy będą mogli zgłosić chęć skorzystania z takiej formy rozprawy do pięciu dni przed jej terminem za pomocą wniosku elektronicznego lub przekazanego pocztą tradycyjną. Konieczne będzie zalogowanie się do systemu wideokonferencyjnego. Jednocześnie odpowiedzialność za jakość połączenia wideo oraz ewentualne problemy techniczne ma pozostawać po stronie osoby, która z tych rozwiązań zechce skorzystać. Jak czytamy w projekcie, „całkowita lub częściowa niemożność korzystania z osobistych środków wideokonferencji przez osoby biorące udział w sprawie lub innych uczestników procesu w celu połączenia się z systemem wideokonferencyjnym z przyczyn niezależnych od materialnego i technicznego wyposażenia sądu lub stanu sieci komunikacyjnych w jego lokalizacji, nie stanowi przeszkody w rozpatrzeniu sprawy”¹⁷². Jeśli problemy techniczne leżą po stronie sądu, rozprawa zostaje odroczone. Wyraźna jest zatem dysproporcja odpowiedzialności za przeszkody w połączeniu, która w praktyce może zniechęcać do korzystania z formy wideokonferencji. Ryzyko w postaci braku możliwości przedstawienia swojego stanowiska na rozprawie wynikające jedynie z (najczęściej niezawinionej) awarii sprzętu może okazać się zbyt wysokie i skutkować niekorzystnym rozstrzygnięciem sprawy.

¹⁷¹ Pravo.ru. 2020. Сенаторы Клишас и Русских вместе с Бюро адвокатов «Де-юре» предлагают радикально упростить доступ к видео-правосудию <https://pravo.ru/news/219927/> [dostęp: 11.05.2020]

¹⁷² Законопроект о видеосудах ГПК, АПК и КАС. 2020. <https://de-ure.ru/2020/04/04/33296/> [dostęp: 11.05.2020]

W przypadku, gdy uczestnik nie będzie stosował się do poleceń sędziego-przewodniczącego, może zostać odłączony od wideokonferencji, a fakt ten zostanie odnotowany w protokole. Zapis ten rodzi kolejne obawy o realizację prawa do sądu. Możemy sobie bowiem wyobrazić, iż przebywając fizycznie na sali sądowej mamy więcej możliwości wyrażenia sprzeciwu wobec groźby usunięcia z rozprawy niż gdy do wyłączenia naszej obecności wystarczy jedno kliknięcie przycisku na ekranie komputera.

Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Chiny

W wielu krajach Zachodu dopiero pandemia COVID-19 i związane z nią obostrzenia przemieszczania i gromadzenia się doprowadziła do intensyfikacji prac nad implementacją nowoczesnych technologii w wymiarze sprawiedliwości. W Chińskiej Republice Ludowej tego typu rozwiązania mają dłuższą tradycję. Szeroko zakrojona digitalizacja wymiaru sprawiedliwości została wprowadzona reformami z lat 2014-2017. Jednym z jej filarów było praktyczne wdrożenie i upowszechnienie zasady jawności i transparentności wymiaru sprawiedliwości (*open justice*). Obecnie za pomocą Internetu możemy m.in. uzyskać informacje dotyczące konkretnych spraw sądowych¹⁷³, obejrzeć transmisję z rozprawy¹⁷⁴ czy zapoznać się z treścią orzeczenia¹⁷⁵. Wymienione usługi nie są jedynie ukłonem w stronę obywateli, którzy dzięki nim mogą dowiedzieć się, jak zachować się na sali sądowej, jakie rozstrzygnięcia padały w sprawach analogicznych do ich własnej czy też wybrać pełnomocnika na podstawie finału podobnej sprawy. W założeniu mają także wspierać podnoszenie kompetencji sędziów i pełnomocników, którzy obserwując swoją pracę, uczą się od siebie nawzajem¹⁷⁶.

Samodzielnym priorytetem reform była informatyzacja wymiaru sprawiedliwości, na którą składały się cztery elementy. Pierwszy z nich stanowiło wykorzystanie *big data* w procesie ewaluacji wymiaru sprawiedliwości. W praktyce proces ten polega na gromadzeniu przez Najwyższy Sąd Ludowy (ang. *Supreme People's Court*) danych dotyczących wszystkich sądów i sędziów w czasie rzeczywistym, pozwalających na generowanie statystyk i ich analizę. Po drugie, reforma zakładała wykorzystanie sztucznej inteligencji w usprawnieniu

¹⁷³ Zob. China Judicial Process Information Online <http://splcgk.court.gov.cn/>

¹⁷⁴ Zob. China Trials Online <http://tingshen.court.gov.cn/>

¹⁷⁵ Zob. China Judgments Online <http://wenshu.court.gov.cn/>

¹⁷⁶ Guodong Du, Yu Meng. 2018. *You Can View Almost All the Chinese Court Judgments Online for Free* <https://www.chinajusticeobserver.com/a/you-can-view-almost-all-the-chinese-court-judgments-online-for-free> [dostęp: 06.05.2020]

pracy sędziów oraz podniesieniu jakości orzecznictwa. Po trzecie, zapowiedziano wdrożenie narzędzi internetowych ułatwiających korzystanie z wymiaru sprawiedliwości zainteresowanym stronom, m.in. składanie pozwu przez Internet, zlecenie płatności czy prowadzenie rozprawy on-line. Ostatnim elementem reformy w zakresie informatyzacji chińskiego wymiaru sprawiedliwości było utworzenie Internetowego Sądu w Hangzhou (ang. *Hangzhou Internet Court*), gdzie mieści się siedziba największej chińskiej platformy zakupowej – Alibaba¹⁷⁷.

Cyfrowa reforma wymiaru sprawiedliwości jest nie tylko celem samym w sobie – jest także krokiem do uczynienia Chińskiej Republiki Ludowej światowym liderem sztucznej inteligencji. Do roku 2030 wartość chińskiego przemysłu AI sięgnąć ma 147 miliardów dolarów¹⁷⁸.

Informatyzacja chińskiego wymiaru sprawiedliwości w praktyce

Pierwszy sąd internetowy utworzony został w 2017 roku Hangzhou¹⁷⁹, a następnie w Pekinie i Guangzhou. W kompetencji sądów internetowych leży rozstrzyganie pierwszoinstancyjnych spraw cywilnych i administracyjnych, których wspólnym mianownikiem jest właśnie środowisko internetowe, czyli np. spraw z zakresu naruszeń własności intelektualnej w Internecie, sporów konsumenckich czy upowszechniania prywatnych danych. Każdy etap procedury, od złożenia pozwu do ogłoszenia wyroku, prowadzony jest on-line, choć sprawy rozstrzygane są (jeszcze) przez sędziów z krwi i kości. Sądy internetowe mogą pochwalić się dobrymi wynikami efektywności – w pierwszym roku działalności Internetowy Sąd w Pekinie (ang. *Beijing Internet Court*) potrzebował przeciętnie 40 dni, aby rozstrzygnąć sprawę, podczas gdy Sąd Własności

¹⁷⁷ Guodong Du, Yu Meng (China Justice Observer). 2018. *Courts in China's Judicial Reform (The Third-round Judicial Reform During 2014-2017)* <https://www.chinajusticeobserver.com/a/courts-in-china-s-judicial-reform-the-third-round-judicial-reform-during-2014-2017> [dostęp: 06.05.2020]

¹⁷⁸ Kharpal Arjun (CNBC). 2017. *China wants to be a \$150 billion world leader in AI in less than 15 years* <https://www.cnbc.com/2017/07/21/china-ai-world-leader-by-2030.html> [dostęp: 06.05.2020]

¹⁷⁹ Zob. <https://www.netcourt.gov.cn/portal/main/en/index.htm>

Intelektualnej w Pekinie (ang. *Beijing Intellectual Property Court*) załatwiał ją średnio po 87 dniach. Oprócz tego, w 98.3% przypadków strony zdecydowały się nie wnosić apelacji, a w 98% wypełniały postanowienia sądu bez jego ingerencji¹⁸⁰. Sądy internetowe okazały się nieodporne na zarzuty kierowane w stronę tradycyjnych sądów, takie jak dotyczące braku niezależności i konfliktu interesów. Kontrowersje dotyczą np. Sądu Internetowego w Hangzhou, którego technologię obsługuje grupa Alibaba – adresat większości sporów kierowanych do tego właśnie sądu¹⁸¹.

Równoległe do powołania sądów internetowych, na korytarzach chińskich sądów „tradycyjnych” pojawiły się roboty, których zadaniem jest udzielanie interesantom porad prawnych. Potrafią także wskazać prawników zajmujących się sprawami podobnymi do problemu prawnego wskazanego przez interesanta¹⁸².

W ubiegłym roku w dziesięciu sądach w Szanghaju zrealizowano półroczny program pilotażowy, w ramach którego w trakcie rozpraw korzystano z tzw. Systemu 206 opartego na sztucznej inteligencji. Wirtualny asystent protokołuje przebieg rozprawy w czasie rzeczywistym, rozróżniając przy tym głosy uczestników, reaguje na polecenia, wyświetlając żądane informacje na ekranach, które umieszczono w taki sposób, aby mogła korzystać z nich każda osoba na sali sądowej – także publiczność.

¹⁸⁰ Guodong Du (China Justice Observer). 2019. *Beijing Internet Court's First Year at a Glance: Inside China's Internet Courts Series -05*

<https://www.chinajusticeobserver.com/a/beijing-internet-courts-first-year-at-a-glance>
[dostęp: 06.05.2020]

¹⁸¹ Guodong Du, Yu Meng (China Justice Observer). 2018. *China Establishes Three Internet Courts to Try Internet-Related Cases Online: Inside China's Internet Courts Series -01*

<https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-establishes-three-internet-courts-to-try-internet-related-cases-online>
[dostęp: 06.05.2020]

¹⁸² Wen, Xin (China Daily). 2017. *Robot gives guidance in Beijing court*

https://www.chinadaily.com.cn/china/2017-10/13/content_33188642.htm [dostęp: 06.05.2020]

Zdjęcie 12. Prokurator ocenia materiał dowodowy wyświetlony na ekranie dzięki sztucznej inteligencji, fot. Legal Daily

System 206 zaprojektowano nie tylko do prostych czynności asystenckich. Ma on również analizować materiał dowodowy pod względem wiarygodności i spójności, zwracając uwagę sędziego na ewentualne nieścisłości, które mogłyby zaburzyć jego ocenę i doprowadzić na przykład do skazania niewinnej osoby. System „uczył się” rozpoznawać potencjalne luki w materiale dowodowym analizując dane z archiwalnych spraw. Dostęp do tych informacji pozwala także na utrzymanie spójności orzecznictwa w sprawach konkretnego typu, co stanowiło jeden z priorytetów reform sądownictwa. System posługuje się także modelowymi scenariuszami przesłuchań, które mają ujednoczyć działania policji w tym zakresie¹⁸³.

¹⁸³ Wenting, Zhou (China Daily). 2017. *AI takes a look at legal evidence*.
https://www.chinadaily.com.cn/china/2017-07/11/content_30064693.htm [dostęp: 06.05.2020]
Jiang Wei (China Daily). 2019. *China uses AI assistive tech on court trial for first time*
<https://www.chinadaily.com.cn/a/201901/24/WS5c4959f9a3106c65c34e64ea.html>
[dostęp: 06.05.2020]

Zaproponowane rozwiązanie budzi zarówno nadzieje, jak i obawy. Z jednej strony wydaje się znaczną ingerencją w pracę sędziów, z drugiej zaś, w porównaniu z obowiązującymi do niedawna procedurami, może okazać się krokiem naprzód w kierunku sędziowskiej niezależności. Dotąd decyzja sędziego podlegała bowiem kontroli i zatwierdzeniu przez jego przełożonych, którzy nie brali udziału w rozprawie¹⁸⁴. Dopiero wspomniane wcześniej reformy uczyniły sędziów (względnie) samodzielnymi w wydawaniu wyroków oraz dożywotnio odpowiedzialnymi za ich jakość, zobowiązani są jednak zachować spójność z orzecznictwem zapadłym w podobnych sprawach¹⁸⁵. Kryterium spójności nie jest jednak pozbawione kontrowersji. Jego zwolenników przekonuje stosowanie równej miary do podobnych przypadków, przeciwnicy z kolei mogą powoływać się na dynamiczny charakter zmian społecznych, wobec których orzecznictwo nawet sprzed kilku lat może okazać się przestarzałe. Automatyzm w stosowaniu się do wytycznych wyznaczonych przez poprzedników oraz brak krytycznego namysłu nad ich decyzjami może prowadzić do powielania ich ewentualnych błędów, a zarazem utrwalania niesprawiedliwości. Należy również zastanowić się, na ile trafnie system kategoryzuje konkretne sprawy jako analogiczne – czy sztuczna inteligencja jest w stanie dostrzec niuanse, które powinny przełożyć się na diametralnie inną ocenę sytuacji?

Chińczycy stanowią największą na świecie grupę użytkowników Internetu korzystających z urządzeń mobilnych. Z tego względu w ramach omawianego programu pilotażowego stworzono „sądy mobilne”. Użytkownicy popularnej platformy komunikacyjnej WeChat mogą liczyć na pomoc wirtualnego asystenta, który przeprowadza ich przez wszystkie procedury związane ze sprawą sądową¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Guodong Du, Yu Meng (China Justice Observer). 2018. *Chinese Judges Shall Undergo Review and Approval Before Rendering Judgments* <https://www.chinajusticeobserver.com/insights/chinese-judges-shall-undergo-review-and-approval-before-rendering-judgments.html> [dostęp: 06.05.2020]

¹⁸⁵ Guodong Du, Yu Meng (China Justice Observer). 2018. *Why Is the Judicial Accountability System the Cornerstone of China's Judicial System Reform?* <https://www.chinajusticeobserver.com/a/why-is-the-judicial-accountability-system-the-cornerstone-of-chinas-judicial-system-reform> [dostęp: 06.05.2020]

¹⁸⁶ AFP-JIJI (The Japan Times). 2019. *In brave new world of China's digital courts, judges are AI and verdicts come via chat app*

Wysoki stopień wykorzystania nowoczesnych technologii w wymiarze sprawiedliwości w Chinach sprawił, że w obliczu pandemii COVID-19 nie było konieczne projektowanie tego rodzaju systemów od zera czy korzystanie z aplikacji zewnętrznych, jak dzieje się w wielu krajach europejskich. Wraz z wprowadzeniem ograniczeń gromadzenia się i przemieszczania, sądy przeszły w tryb on-line, pozwalając na zdalne uczestnictwo w rozprawach sędziom, pełnomocnikom i stronom pozostającym względem siebie w znacznych odległościach¹⁸⁷.

<https://www.japantimes.co.jp/news/2019/12/07/asia-pacific/crime-legal-asia-pacific/ai-judges-verdicts-via-chat-app-brave-new-world-chinas-digital-courts/#.XrK6TKgzZPY> [dostęp: 06.05.2020]

¹⁸⁷ Guodong Du, Yu Meng (China Justice Observer). 2020. *COVID-19 Turns all Chinese Courts into Internet Courts Overnight*

<https://www.chinajusticeobserver.com/a/covid-19-turns-all-chinese-courts-into-internet-courts-overnight> [dostęp: 06.05.2020]

Bogna Kociołowicz-Wiśniewska

Indonezja

Krok pierwszy w kierunku informatyzacji – E-Sąd

W kwietniu 2018 roku indonezyjski Sąd Najwyższy wydał rozporządzenie (nr 3/2018), na mocy którego rozpoczęto proces modernizacji wymiaru sprawiedliwości. Proces ten polegał głównie na wdrożeniu e-Sądu, pozwalającego na załatwianie formalności sądowych drogą elektroniczną. Do przykładowych czynności, które wykonać można za pomocą systemu należy zarejestrowanie sprawy, dokonanie płatności czy kontrola statusu sprawy. Rozporządzenie określa konkretne kategorie spraw, które mogą być administrowane drogą elektroniczną – są to sprawy cywilne, religijne, administracyjne oraz wojskowo-administracyjne¹⁸⁸. Przejście od osobistego do wirtualnego załatwiania formalności ma być nie tylko tanie i wygodne, ale i zapobiegać korupcji. Jak wynika z badań, właśnie osobiste wnoszenie sprawy do sądu i uzyskiwanie kopii orzeczenia stanowią okoliczności ułatwiające praktyki korupcyjne¹⁸⁹.

Aby skorzystać z usługi należy zarejestrować się na stronie Sądu Najwyższego. Adwokaci muszą dodatkowo uwiarygodnić swoją tożsamość przesyłając podczas rejestracji dowód tożsamości, kartę przynależności do izby adwokackiej oraz wydane przez Sąd Najwyższy zaświadczenie o złożeniu przysięgi adwokackiej. W trakcie pierwszej rozprawy strony decydują czy chcą, aby dalsze czynności sądowno-administracyjne podejmowane były drogą

¹⁸⁸ KSP - Counsellors at Law. 2018. *Indonesian E-court System*. <http://www.ksplaw.co.id/Publication/KSP-LEGAL-UPDATES/Indonesian-E-court-System.html> [dostęp: 12.05.2020]

¹⁸⁹ Za: Iqbal, Muhamad, Susanto & Moh Sutoro. 2019. *Functionalization of E-Court System in Eradicating Judicial Corruption at The Level of Administrative Management*. „Jurnal Dinamika Hukum”, vol. 19. <http://dinamikahukum.fh.unsoed.ac.id/index.php/JDH/article/download/2510/652> [dostęp: 12.05.2020]

elektroniczną. Jeśli wyrażą zgodę, także treść orzeczenia zostanie im udostępniona drogą mailową¹⁹⁰.

Osoby zarejestrowane w systemie zobowiązane są do przestrzegania warunków jego użytkowania pod rygorem otrzymania ostrzeżenia, czasowego cofnięcia dostępu do systemu, a nawet trwałego zablokowania dostępu. Użytkownicy winni również aktualizować swoje dane w przypadku wystąpienia jakichkolwiek zmian¹⁹¹.

Przez ponad rok od wdrożenia e-Sądu (od lipca 2018 roku do sierpnia 2019 roku) zarejestrowano 5064 sprawy cywilne, 12063 sprawy o charakterze religijnym oraz 288 spraw administracyjnych, zaś w systemie zarejestrowało się 19034 użytkowników.

E-postępowanie – ciąg dalszy informatyzacji

Kolejnym krokiem w kierunku cyfryzacji indonezyjskiego wymiaru sprawiedliwości było ogłoszenie rozporządzenia nr 1/2019 Sądu Najwyższego, na mocy którego uruchomiono aplikację e-Postępowanie (ang. *E-Litigation*). Rozszerza ona dotychczasowe funkcjonalności e-Sądu. O ile poprzednio obie strony musiały stawić się na pierwszej rozprawie, od tego momentu obowiązywało to jedynie stronę pozwaną. Sąd ustala także harmonogram rozpraw, który nakłada na strony obowiązek dostarczania wymaganej dokumentacji przed upływem konkretnych terminów. Świadkowie i biegli mogą być przesłuchiwać zarówno w formie tradycyjnej, jak również w ramach wideokonferencji, o ile strony wyrażą na to zgodę¹⁹².

Aplikacja e-Postępowanie rozszerza dostęp do funkcjonalności systemu dla kolejnych grup użytkowników, m.in. prokuratorów i biur prawnych, objęto nim również sprawy

¹⁹⁰ Rahman, Andin Aditya. 2018. *Indonesia E-Court System*. https://andinadityarahman.com/indonesia-e-court-system/#_ftn1 [dostęp: 12.05.2020]

¹⁹¹ Murti, Prawidha (Ashurst). 2019. *Electronic Proceedings Through E-Court System In Indonesia*. <http://www.conventuslaw.com/report/electronic-proceedings-through-e-court-system-in/> [dostęp: 12.05.2020]

¹⁹² Makarim & Taira S. - Counsellors at Law. 2019. *Indonesia's new regulation on e-litigation*. <https://www.inhousecommunity.com/article/new-regulation-e-litigation/> [dostęp: 12.05.2020]

odwoławcze i kasacyjne. System umożliwia także wymianę pism pomiędzy stronami. Pomimo konieczności udostępnienia dowodów w formie elektronicznej, oryginały tych dokumentów muszą zostać dostarczone do sądu. Strony przeciwne uzyskują dostęp do elektronicznej wersji dowodów przekazanych przez stronę przeciwną po uprzedniej weryfikacji materiału przez sąd¹⁹³.

COVID-19 – akcelerator innowacji, ale i ograniczeń

Ambicją indonezyjskiego Sądu Najwyższego było, aby w 2020 roku wszystkie postępowania sądowe mogły być prowadzone za pośrednictwem systemu e-sądów, do czego aktywnie zachęcano adwokatów¹⁹⁴. Pandemia COVID-19 sprawiła, że plany stały się koniecznością. O ile jeszcze w marcu i na początku kwietnia wybrane sprawy odbywały się w formie tradycyjnej z zachowaniem środków ostrożności, od 13 kwietnia wszystkie rozprawy w sądach niższych instancji odbywają się w formie wideokonferencji za pomocą aplikacji Zoom. Niestety, indonezyjski Sąd Najwyższy nie przewiduje wprowadzenia w podległych mu sądach transmisji rozpraw dla publiczności. Tłumacząc tę decyzję rzecznik Sądu powołał się na względy bezpieczeństwa – ujawnienie tożsamości świadków w sprawach dotyczących narkotyków, terroryzmu czy handlu organami mogłoby według niego narazić ich na przemoc ze strony grup przestępczych.

Krytykując ten punkt widzenia Indonezyjskie Stowarzyszenia Pomocy Prawnej i Praw Człowieka (ang. Indonesian Legal Aid and Human Rights Association) zwraca uwagę, że ograniczenia transmisji rozpraw sądowych dla publiczności budzą wątpliwości co do transparentności wymiaru sprawiedliwości, czego szczególnie winien strzec Sąd Najwyższy. Stowarzyszenie alarmuje także, że sposób prowadzenia wideokonferencji

¹⁹³ Hendrik, Joseph. 2019. *Court Proceedings Go Digital in Indonesia* <https://www.ssek.com/blog/court-proceedings-go-digital-in-indonesia> [dostęp: 12.05.2020]

¹⁹⁴ Murti, Prawidha (Ashurst). 2019. *Electronic Proceedings Through E-Court System In Indonesia*. <http://www.conventuslaw.com/report/electronic-proceedings-through-e-court-system-in/> [dostęp: 12.05.2020]

z oskarżonymi przebywającymi w aresztach uniemożliwia ocenę swobody składania przez nich zeznań. Niewidoczne jest bowiem ich otoczenie – nie da się ocenić, czy w pomieszczeniu przebywa ktoś jeszcze, kto udziela instrukcji, co mają mówić lub im grozi¹⁹⁵.

¹⁹⁵ Gumelar, Galih (The Jakarta Post). 2020. *Indonesian courts to go virtual during COVID-19*. <https://www.thejakartapost.com/news/2020/04/20/indonesian-courts-to-go-virtual-during-covid-19.html> [dostęp: 12.05.2020]

Bartosz Pilitowski

Polska

Polska posiada kilkunastoletnie doświadczenie we wdrażaniu technologii umożliwiających komunikację na odległość z wymiarem sprawiedliwości. Większość z kilkunastu milionów spraw trafiających do polskich sądów rozpatrywana jest jednak nadal w tradycyjny sposób – w oparciu o papierowe akta, korespondencję z pomocą tradycyjnej poczty i posiedzenia z bezpośrednią obecnością uczestników na sali rozpraw. Mimo dość scentralizowanej struktury sądownictwa, stosowane rozwiązania informatyczne nie są jednolite i trudno się w ich wdrażaniu doszukać spójnej wizji informatyzacji polskiego wymiaru sprawiedliwości lub stworzenia osobnego systemu dochodzenia sprawiedliwości przy pomocy metod komunikowania się na odległość. Nawet w obszarze samego sądownictwa powszechnego zcentralizowane usługi dostępne przez Internet, takie jak elektroniczne postępowanie upominawcze (e-Sąd), Krajowy Rejestr Sądowy (eKRS), Księgi Wieczyste (eKW) czy baza orzeczeń sądów powszechnych, są rozproszone, a ich interfejsy i zasady użytkowania znacznie się od siebie różnią.

Mimo, że pandemia COVID-19 w Polsce przebiega mniej dramatycznie niż w innych krajach, stała się silnym bodźcem dla sądów do szerszego wykorzystania dostępnych narzędzi prawnych i technicznych, a także wypracowywania nowych sposobów komunikowania się z uczestnikami postępowań. Choć sądy zdane są w dużej mierze same na siebie, to zdobyte doświadczenia oraz wypracowywane oddolnie rozwiązania mają szansę się upowszechnić lub stanowić podstawę dla skoordynowanych wdrożeń już po pandemii. Dlatego poza krótkim omówieniem dotychczasowego poziomu wykorzystania komunikowania się na odległość, więcej uwagi poświęcone zostanie lokalnym innowacjom i wdrożeniom będącym odpowiedzią poszczególnych sędziów i sądów na utrudniony dostęp do wymiaru sprawiedliwości w czasie pandemii.

E-sąd i elektroniczne postępowanie upominawcze

W Polsce na największą skalę komunikacja elektroniczna wykorzystywana jest w dostępnym od 2010 roku elektronicznym postępowaniu upominawczym (EPU). Jest to przykład informatyzacji poprzez stworzenie nowej instytucji prawnej w celu rozwiązywania problemu należącego już wcześniej do kognicji sądów w sposób umożliwiający wykorzystanie na większą skalę nowych technologii. Celem takiego rozwiązania jest zwiększenie efektywności działania wymiaru sprawiedliwości w obszarze problemów objętych nową instytucją. Oprócz przepisów prawnych stworzono e-Sąd, czyli warunki techniczne i osobowe do rozpatrywania pozwów składanych w EPU w formie całkowicie elektronicznej. E-Sąd został przypisany do Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z siedzibą w Świdniku jako wydział, który zasilono ponad 100 etatami referendarskimi. Rozpatruje on pozwy składane w EPU z terenu całego kraju¹⁹⁶.

Dzięki wprowadzeniu EPU wierzyciele uzyskali możliwość składania wniosków o wydanie nakazu zapłaty przez Internet i w uproszczonej formie. Także komunikacja zwrotna e-Sądu z nimi odbywa się elektronicznie. Postępowanie to nie wymaga jednak udziału drugiej strony. Obniżony próg wejścia, tj. uproszczona forma wniosku, możliwość złożenia go przez Internet (także w formie masowej) oraz obniżona o 75% opłata, spowodowały, że EPU odniosło ogromny sukces wśród wierzycieli. W ciągu 9 lat działania wpłynęło do niego 20 milionów wniosków. Korzystają z nich wierzyciele masowi, np. firmy telekomunikacyjne, dostarczające media czy skupujące wierzytelności. Z drugiej strony brak konieczności prezentacji dowodów i do niedawna brak sankcji za podanie nieaktualnego adresu dłużnika, powodowały w połączeniu z niską świadomością prawną społeczeństwa, że EPU bywało nadużywane¹⁹⁷. Kolejne zmiany w przepisach, w tym m.in. zobowiązanie sądu do weryfikacji adresu pozwanego w bazie PESEL i ograniczenie kognicji do spraw, w których

¹⁹⁶ <https://www.e-sad.gov.pl/>

¹⁹⁷ Kryszkiewicz, Małgorzata. 2012. *E-sąd to pole do nadużyć*, „Gazeta Prawna” 17 lutego 2012, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/594873,e-sad-to-pole-do-naduzyc.html> [dostęp: 29.08.2020].

należność stała się wymagalna nie później niż 3 lata wstecz, zapewne poprawią wizerunek e-Sądu nadszarpnięty przez nieuczciwe firmy windykacyjne.

Komunikacja z sądami przez Internet

Najszerze możliwości komunikacji przez Internet oferują aktualnie sądy administracyjne. Uruchomiona została PASSA, czyli Portal Akt Sądowych Sądów Administracyjnych, wraz z możliwością składania pism w postępowaniu przed sądami administracyjnymi za pośrednictwem elektronicznej skrzynki podawczej. Skrzynki sądów administracyjnych zlokalizowano na elektronicznej platformie usług administracji publicznej (ePUAP)¹⁹⁸, wykorzystując istniejącą infrastrukturę i wspólny dla środowiska administracji publicznej sposób uwierzytelniania jakim jest Profil Zaufany¹⁹⁹.

W sądach powszechnych pierwsze kroki w kierunku komunikacji sądu z użytkownikami przez Internet postawiono już 2006 roku. Staraniem sędziów i pracowników jednego z wrocławskich sądów rejonowych uruchomiono pierwszy Portal Informacyjny dla interesantów wydziałów gospodarczych. Z czasem rozwiązanie to objęło inne wydziały i sądy we Wrocławiu i upowszechniło się w całym kraju²⁰⁰. Obecnie Portale Informacyjne sądów powszechnych pozwalają stronom samodzielnie uzyskiwać informacje o sprawie za pomocą systemu teleinformatycznego. System umożliwia m.in. śledzenie czynności wykonywanych przez sąd, zapoznawanie się z wydawanymi przez sąd dokumentami i odsłuchiwanie e-protokołów z posiedzeń, o ile były one nagrywane. Nie dają one na razie dostępu do całych akt sprawy, ponieważ są one niezmiennie prowadzone w formie papierowej.

¹⁹⁸ *Elektroniczna komunikacja z sądem, dostęp do akt sądowych online*, Naczelny Sąd Administracyjny, <http://www.nsa.gov.pl/elektroniczna.php> [dostęp: 29.08.2020].

¹⁹⁹ <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/profil-zaufany-ego->

²⁰⁰ Łukowski, Wojciech. 2020. *Portalu informacyjnego czar*, „Rzeczpospolita” 23 kwietnia 2020, <https://www.rp.pl/Opinie/304239882-Wojciech-Lukowski-Portalu-informacyjnego-czar.html> [dostęp: 28.08.2020].

Portal Informacyjny sądów powszechnych powinien docelowo pozwalać na składanie i odbieranie pism²⁰¹. Powszechnej funkcjonalności elektronicznego biura podawczego w sądach powszechnych nadal jednak nie wdrożono, pomimo że pierwotnie nowelizacja KPC z 2015 roku dawała 3 lata władzy wykonawczej na zapewnienie warunków technicznych i upowszechnienie możliwości składania pism elektronicznie²⁰².

W reakcji na wybuch pandemii pojawił się projekt ustawy, która umożliwiałaby sądom powszechnym na kontaktowanie się ze stronami przy pomocy systemu ePUAP, Portalu Informacyjnego, a nawet zwykłej skrzynki e-mail. W podobny sposób strony mogłyby składać pisma do sądu. Pomysł ten dwukrotnie trafiał do projektu ustaw antykryzysowych zwanych „Tarczami”, ale za każdym razem ze zmiany tej wycofywano się na etapie prac parlamentarnych i nie została ona ostatecznie wprowadzona²⁰³.

Ułatwienia w komunikacji z sądami wprowadzali w końcu na własną rękę prezesi niektórych sądów.

Prezes Sądu Okręgowego w Warszawie – sędzia Joanna Bitner – wydała zarządzenie, aby pracownicy biura podawczego wystawiali prezentaty dla pism przesyłanych do sądu na adres e-mail²⁰⁴. Dzięki temu za datę wpływu środków zaskarżenia lub wniosku o sporządzenie uzasadnienia uznaje się w sądzie datę otrzymania przez sąd maila, a nie

²⁰¹ Gołaczyński, Jacek. 2019. *e-Sąd przyszłości*, „Monitor Prawniczy” nr 2, s. 98.

²⁰² Gołaczyński, Jacek. 2020. *Informatyzacja postępowania cywilnego po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 7.7.2019 r.*, w: Kinga Flaga-Gieruszyńska, Jacek Gołaczyński, Dariusz Szostek (red.), *E-sąd. E-finance. E-praca*, Warszawa: C.H. Beck, s. 13; Gołaczyński, Jacek & Anna Zalesińska. 2020. *Nowe technologie w sądach na przykładzie wideokonferencji i składania pism procesowych i doręczeń elektronicznych w dobie pandemii COVID-19*, „Monitor Prawniczy” Nr 12, s. 641.

²⁰³ Rojek-Socha, Patrycja. 2020. *ePUAP ułatwi komunikację z sądem, ale kancelarie słono zapłacą*, „Prawo.pl” 30 kwietnia 2020, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/komunikacja-z-sadami-przez-epuap-trzeba-zaplacic-za-wydruki-i-499918.html> [dostęp: 29-08-2020]; Rojek-Socha, Patrycja. 2020. *Tarcza 3 uchwalona, ale znowu bez e-komunikacji z sądem*, „Prawo.pl” 1 maja 2020, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-doreczenia-usuniete-z-tarczy-antykryzysowej-3,499987.html> [dostęp: 29.08.2020]

²⁰⁴ *Komunikat w sprawie przesyłania do Sądu Okręgowego w Warszawie treści środków zaskarżenia oraz wniosków o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia lub zarządzenia za pomocą poczty elektronicznej*, Sąd Okręgowy w Warszawie, <https://bip.warszawa.so.gov.pl/arttykul/1780/5424/komunikat-w-sprawie-przesylania-do-sadu-okregowego-w-warszawie-tresci-srodkow-zaskarzenia-oraz-wnioskow-o-sporzadzenie-uzasadnienia-orzeczenia-lub-zarzadzenia-za-pomoca-poczty-elektronicznej> [dostęp: 28.08.2020]

datę złożenia go osobiście w biurze podawczym lub nadania na poczcie, które to czynności mogłyby narażać na zarażenie się COVID-19. Sędziowie i pracownicy sądu zostali także zobowiązani do wykorzystywania komunikacji mailowej z uczestnikami postępowań, pełnomocnikami i biegłymi²⁰⁵, co może wskazywać na to, że wcześniej nie była to forma często stosowana.

Internet ułatwia także uzyskiwanie informacji przez interesantów. Standardem jest, że sądy prowadzą strony internetowe i biuletyny informacji publicznej. Są one jednak mało przejrzyste z punktu widzenia osoby nie mającej na co dzień do czynienia z wymiarem sprawiedliwości. Portal Informacyjny służy natomiast wyłącznie osobom już mającym w sądzie sprawę. Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia wdrożył w czasie pandemii internetowy czat, który umożliwia szybką komunikację z pracownikami Biura Obsługi Interesantów²⁰⁶.

Prowadzenie posiedzeń w formie telekonferencji

W Polsce możliwość przeprowadzenia posiedzenia z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość w postępowaniu cywilnym²⁰⁷ została wprowadzona nowelizacją Kodeksu Postępowania Cywilnego z 2015 roku. Do czasu wybuchu pandemii nie była ona wykorzystywana w praktyce sądów²⁰⁸. Powodem mógł być postawiony w art. 152 § 2 KPC wymóg, że „uczestnicy postępowania mogą brać udział w posiedzeniu sądowym, gdy przebywają w budynku innego sądu”. Oznaczało to konieczność zaangażowania infrastruktury i pracowników więcej niż jednego sądu. Ponadto przepisy

²⁰⁵ Zarządzenie nr 193/2020 Prezesa i Dyrektora Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 06 lipca 2020 r. w sprawie Organizacji pracy Sądu Okręgowego w Warszawie w stanie epidemii, Sąd Okręgowy w Warszawie, <https://bip.warszawa.so.gov.pl/attachments/download/13557> [dostęp: 28.08.2020].

²⁰⁶ Łukaszewicz, Agata. 2020. *Koronawirus a funkcjonowanie sądów: czat z interesantami*, „Rzeczpospolita” 27 sierpnia 2020, <https://www.rp.pl/Sedziowie-i-sady/308279908-Koronawirus-a-funkcjonowanie-sadow-czat-z-interesantami.html> [dostęp: 28.08.2020]

²⁰⁷ Nie zdecydowano się przy tym na wprowadzenie podobnego rozwiązania w przypadku spraw karnych.

²⁰⁸ Gołaczyński, Jacek & Anna Zalesińska. 2020. *Nowe technologie w sądach na przykładzie wideokonferencji i składania pism procesowych i doręczeń elektronicznych w dobie pandemii COVID-19*, „Monitor Prawniczy” Nr 12, s. 638.

wykonawcze wymuszały wykorzystanie określonego systemu do telekonferencji tj. Centralnej Platformy Wideokonferencyjnej Ministerstwa Sprawiedliwości wykorzystującej aplikację Avaya Scopia. Infrastruktura do jej uruchomienia znajdowała się w nielicznych salach rozpraw.

W obliczu zagrożenia epidemicznego wymóg stawienia się uczestników w budynku innego sądu w zasadzie niweczył sens stosowania telekonferencji jako środka służącego ograniczeniu ryzyka rozprzestrzeniania się COVID-19. Rozwiązaniem, które rzeczywiście dałoby uczestnikom i pracownikom sądów poczucie bezpieczeństwa, było łączenie się za pomocą środków komunikowania się na odległość z osobami znajdującymi się w swoim normalnym miejscu zamieszkania lub pracy. Z takiej możliwości skorzystał jako pierwszy Sąd Okręgowy we Wrocławiu, który po odebraniu zgody stron przeprowadził posiedzenie, łącząc się z uczestnikami nieprzebywającymi w budynkach sądów już w kwietniu 2020 roku²⁰⁹.

Wkrótce rozwiązanie takie zostało usankcjonowane w tzw. Tarczy Antykryzysowej 3. Ustawodawca nie tylko przesądził, że uczestnicy nie muszą przebywać w budynku sądu, gdy rozprawa lub posiedzenie odbywa się zdalnie, ale także uczynił odmiejscowiony tryb rozpraw i posiedzeń jawnych domyślnym w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania²¹⁰.

Wkrótce sądy zaczęły stosować to rozwiązanie w praktyce, wykorzystując nie tylko oprogramowanie dostarczone przez Ministerstwo Sprawiedliwości, ale korzystając także z innych aplikacji, które umożliwiają porozumiewanie się na odległość i zapis przebiegu posiedzenia w e-protokole. W odpowiedzi na problem ograniczonego dostępu publiczności do posiedzeń i rozpraw odmiejscowionych sędzia dr Krzysztof Kurosz – Prezes Sądu

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ Art. 15zsz¹ dodany do Ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych przez art. 46 pkt 21 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. (Dz.U.2020.875).

Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia – wydał zarządzenie regulujące tryb w jakim osoby zainteresowane udziałem w takich posiedzeniach w charakterze publiczności mogą to zrobić²¹¹. Zarządzenie obliguje sąd do udzielenia osobie, która złoży stosowny wniosek, dostępu do posiedzenia za pomocą systemu porozumiewania się na odległość. Osoba taka otrzymuje na adres e-mail indywidualny link do połączenia się z posiedzeniem i bierze w nim udział na podobnych zasadach jak pozostali uczestnicy uprzedzona przez przewodniczącego o braku możliwości zabierania głosu i z wyłączonym przez niego zdalnie mikrofonem²¹².

Posiedzenia odmiejscowione stają się coraz bardziej popularne, ale z powodu różnych obaw, np. dotyczących konieczności posiadania specjalnej infrastruktury, braku gotowości uczestników, nie stały się na razie domyślnym trybem w sprawach cywilnych²¹³. W odpowiedzi na te obawy Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia przygotował instrukcję techniczną dla innych sądów, w jaki sposób wykorzystać do prowadzenia rozpraw odmiejscowionych posiadany w sądach rejonowych sprzęt i skonfigurować oprogramowanie do wideokonferencji w taki sposób, aby współpracowało ono z systemem rejestracji e-protokołów ReCourt. Zorganizował także we współpracy z Fundacją Court Watch Polska webinarium dla sędziów na temat prowadzenia takich posiedzeń z wykorzystaniem dostępnego w sądach sprzętu²¹⁴.

²¹¹ Rojek-Socha, Patrycja. 2020. *Prezes Kurosz: Jeśli rozprawa online, to z publicznością online*, „Prawo.pl” 3 czerwca 2020, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/pierwsza-rozprawa-online-z-publicznoscia-w-sadzie-rejonowym-lodz,500666.html> [dostęp: 28.08.2020].

²¹² *Zarządzenie Prezesa Sądu Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi nr 52/2020 z dnia 28.05.2020 roku*, Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia, <https://lodz.sr.gov.pl/zarzadzenie-nr-522020-prezesa-sadu-rejonowego-dla-lodzisrodmiescia-w-lodzi-z-dnia-28-maja-2020-roku,new,mg,338,340.html,6465> [dostęp: 28.08.2020]; *POSIEDZENIA ONLINE*, Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia, <https://lodz.sr.gov.pl/posiedzenia-online,m,mg,346> [dostęp: 28.08.2020].

²¹³ Rojek-Socha, Patrycja. 2020. *COVID-owy miecz Damoklesa wisi nad sądami - zaległości nieuniknione*, „Prawo.pl” 24 sierpnia 2020, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/jak-sady-radza-sobie-w-czasie-epidemii-opoznienia-liczone-w,502545.html> [dostęp: 28.08.2020].

²¹⁴ Zob. *Sądy dostępne przez Internet: baza dobrych praktyk i działania dla sędziów*, Fundacja Court Watch Polska, <https://courtwatch.pl/projekty/projekty-biezace/sady-dostepne-przez-internet/> [dostęp: 28.08.2020].

Upublicznienie wyroków za pośrednictwem Internetu

O ile jawność samej rozprawy może być w Polsce zgodnie z brzmieniem art. 45 Konstytucji RP wyłączona, to samo ogłoszenie wyroku zawsze powinno nastąpić publicznie. Z uwagi na tę zasadę, w okresie zamknięcia sądu w początkowym okresie pandemii, sędzia Sądu Rejonowego w Nowym Sączu – Bartosz Łopalewski – publikował nagrania z ogłoszeń wyroków wraz z najważniejszymi motywami rozstrzygnięcia w Internecie za pośrednictwem ogólnodostępnego kanału w serwisie YouTube²¹⁵. Nagrania udostępniane były tylko na pewien – dość krótki – okres, a następnie usuwane.

Zastosowana przez Sąd w Nowym Sączu metoda zwiększania dostępności sądu w okresie pandemii chroniła zasadę zewnętrznej jawności postępowania. W każdym czasie, taka ułatwiona możliwość zapoznania się z wyrokami sądów oraz ich ustnymi uzasadnieniami, mogłaby służyć do efektywniejszej realizacji legitymizacyjnej, edukacyjnej i prewencyjnej funkcji publicznego ogłoszenia wyroku²¹⁶. Większa świadomość rozstrzygnięć i motywów jakimi kierowały się sądy, mogłaby przyczynić się także do ograniczenia niezasadnych pozwów i roszczeń oraz wzrostu skłonności do korzystania z ugód i mediacji, a co za tym idzie przyczynić się do zmniejszenia liczby spraw wpływających do sądów.

²¹⁵ <https://www.youtube.com/channel/UCSygEzttLE8jhUCmUV6BeGw> [dostęp: 28.08.2020]

²¹⁶ Łętowska, Ewa. 1997. *Pozaprocesowe znaczenie uzasadnienia sądowego*, „Państwo i Prawo” nr 5, ss. 3-17.

O Fundacji Court Watch Polska

Fundacja Court Watch Polska prowadzi badania, monitoringi i działania edukacyjne mające na celu poprawę jakości służby jaką pełnią w Polsce sądy i doprowadzenie do wzrostu społecznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Główną metodą działań Fundacji jest „Obywatelski Monitoring Sądów” w ramach którego już ponad 3 tysiąca wolontariuszy odwiedziło swoje lokalne sądy i przekazało Fundacji ponad 40 tysięcy obserwacji rozpraw.

Kontakt:

Fundacja Court Watch Polska

ul. Moniuszki 5/8, 87-100 Toruń

www.courtwatch.pl

info@courtwatch.pl

Badanie współfinansował Narodowy Instytut Wolności – Centrum Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030. Raport powstał także dzięki wsparciu Darczyńców. Zostań jednym z nich:

www.courtwatch.pl/wesprzyj